

In de schaduw van de regenboog

Een benadering van burgerschap; belonging van jongeren in townships op macro, meso en microniveau.

Emily Fransen en Lindsay Vogelzang

Afbeelding 1: Bezoek aan het 'Gugulethu Seven Memorial', een monument om de dood van zeven jonge activisten te herdenken die stierven in de strijd tegen apartheid op 3 maart 1986.

Foto genomen door Lindsay Vogelzang op 6 april 2017

In de schaduw van de regenboog

Een benadering van burgerschap; belonging van jongeren in townships op macro, meso en microniveau

Universiteit Utrecht

Bachelor Thesis Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie

Begeleidend docent: Eva Kraai

4082893 Emily Fransen, e.fransen@students.uu.nl

4006569 Lindsay Vogelzang, l.vogelzang@students.uu.nl

28 juni 2017

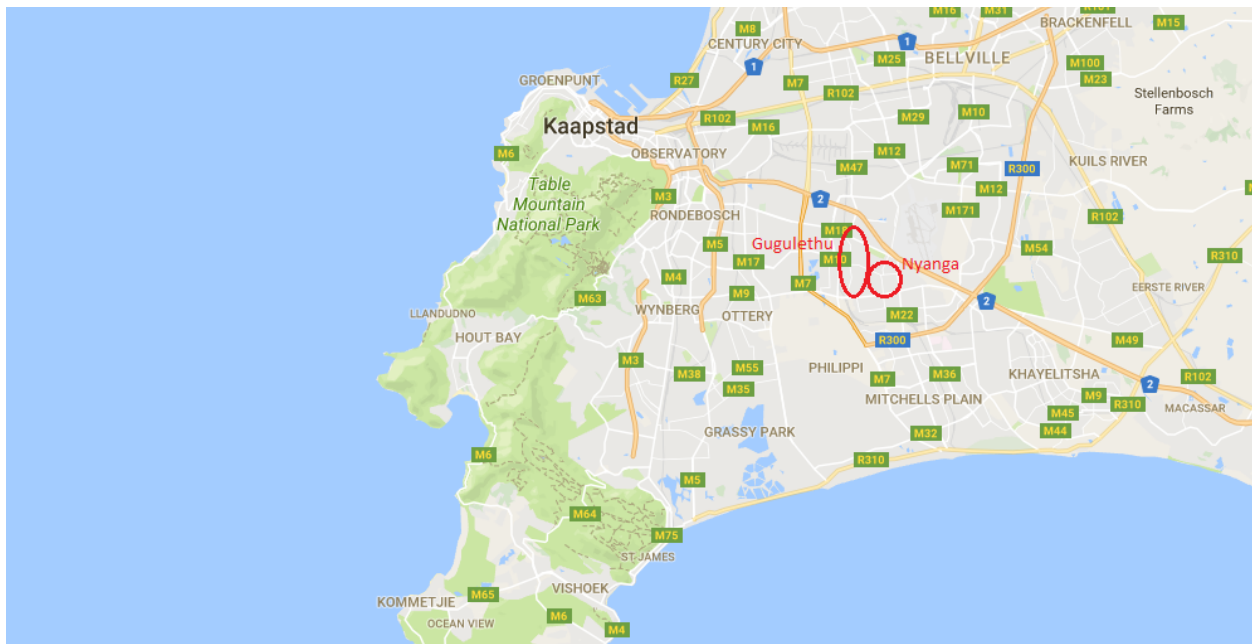
aantal woorden: 23.145

Inhoudsopgave

Dankwoord	5
Introductie	9
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	16
1.1. Het vraagstuk van burgerschap	16
1.2. <i>Belonging</i> als element van burgerschap	21
1.3. Reciprociteit	23
Hoofdstuk 2: Context	26
2.1. Burgerschap in Zuid-Afrika	26
2.2. Jongeren in de <i>townships</i> van Zuid-Afrika	28
Hoofdstuk 3: Empirie	30
3.1. Burgerschap op macroniveau	32
3.2. Burgerschap op mesoniveau	36
3.2.1. Sociaal-politieke dimensie van de <i>black community</i>	38
3.2.2. Economische dimensie van de <i>black community</i>	43
3.3. Burgerschap op microniveau	49
3.3.1. Sociaal-politieke dimensie van de <i>direct community</i>	50
3.3.2. Economische dimensie van de <i>direct community</i>	56
Hoofdstuk 4: Discussie en conclusie	61
4.1. Discussie	61
4.1.1. Macroniveau	62
4.1.2. Mesoniveau	65
4.1.3. Microniveau	66
4.2. Conclusie	68
Literatuurlijst	70
Bijlagen	73
Bijlage 1: <i>Summary</i>	73

Afbeelding 2: Kaart van Zuid-Afrika met linksonder Kaapstad. Google maps. Google. Geraadpleegd op 24 juni 2017.

Afbeelding 3: Kaart van Kaapstad met rechtsonder de townships Nyanga en Gugulethu. Google Maps. Google. Geraadpleegd op, 24 juni 2017.

Dankwoord

We herinneren ons nog goed een gesprek met Simone, de *district manager* van IkamvaYouth tijdens een autorit van het hoofdkantoor naar Gugulethu. Ze zei tegen ons dat wij, als jonge, blanke Europese vrouwen, niet meer ‘*outgroup*’ hadden kunnen zijn in vergelijking tot onze doelgroep. Het gevoel ‘alien’ te zijn bij introductie in het veld ging gelukkig als snel weg. Voor drie maanden mochten wij ons onderdompelen in een wereld die op alle vlakken anders is dan wat wij kenden. Een uitdaging die ongemakkelijk situaties met zich mee bracht waarin we ons nog nooit zo zelfbewust hebben gevoeld. Daarnaast ook een uitdaging waarin we mensen hebben ontmoet die we nooit meer zullen vergeten en verhalen hebben gehoord die we nog lang met ons mee zullen dragen. Het is voor ons op academisch en persoonlijk vlak een leerzame ervaring geweest waarin we nieuwe kanten van onszelf en elkaar hebben leren kennen.

Dat het gevoel van ‘alien’ zijn snel weg was heeft alles te maken met de mensen die ons voor, tijdens en na het veldwerk gesteund en geholpen hebben. Onze ervaring was niet hetzelfde geweest zonder deze mensen, aan wie we graag onze dank willen uiten. Allereerst IkamvaYouth als organisatie voor het faciliteren van ons onderzoek door ons in contact te brengen met de jongeren. Wij zijn erg dankbaar dat de IkamvaYouth familie ons zo snel heeft opgenomen. Simone; voor het introduceren van ons op de verschillende vestigingen en het welkom heten bij IkamvaYouth. Daarnaast bedankt Lindsay de volgende betrokkenen van de Nyanga vestiging: Naledi en Zindi; voor de openhartige gesprekken, humor, het vertrouwen en het meedenken over de onderzoeksmethoden. Wendy, Sihle, Sisonke, Ayanda en Lusanda, voor hun zorgzaamheid, betrokkenheid en het motiveren van de jongeren om met Lindsay te communiceren. Emily bedankt de volgende betrokkenen van de Gugulethu vestiging: Zukile en Zintle, voor de toestemming om het onderzoek uit te voeren bij hun vestiging. Nosi, voor haar moeite om Emily welkom te laten voelen. Sesethu, Sino, Wendy en Luniko, voor hun bereidheid om Emily mee te laten lopen met het project YearBeyond. We willen ook alle leerlingen die betrokken zijn geweest als informant bedanken, voor hun openhartige verhalen, enthousiasme en bereidheid om te helpen met het onderzoek. David en Guccimen, voor hun vriendschap, hun openhartigheid en het ontmoeten van hun families. Grace, Pam en Suzanne, onze ‘*Cape Town family*’ die ons ‘thuis’ lieten voelen aan de andere kant van de wereld. Uiteraard het thuisfront, voor de steun en aanmoediging tijdens de voorbereiding van het onderzoek, het veldwerk en het schrijven van onze scriptie. Tot slot willen we onze scriptiebegeleider, Eva Krah, bedanken voor haar betrokken begeleiding en de manier waarop ze ons heeft weten uit te dagen in elk stadium van het onderzoek.

Introductie

“We have triumphed in the effort to implant hope in the breasts of the millions of our people. We enter into a covenant that we shall build the society in which all South Africans, both black and white, will be able to walk tall, without any fear in their hearts, assured of their inalienable right to human dignity - a Rainbow Nation at peace with itself and the world.”

Nelson Mandela, Inaugural Address, Pretoria 10 May 1994 (onderstreept toegevoegd).

Met deze woorden werd in 1994 een van de meest inclusieve constituties ooit aangenomen in Zuid-Afrika (Enslin 2003, 73-74). Zuid-Afrikanen van alle afkomsten en huidskleuren kregen gelijke rechten en Zuid-Afrika werd herboren als *Rainbow Nation*. Dit stond in sterk contrast met de periode van apartheid die eraan voorafging. De apartheid was het formele systeem van rassensegregatie dat ontworpen was met het expliciete doel om ‘blacks’ en ‘coloureds’¹ buiten te sluiten. Dit betekende dat 80 procent van de Zuid-Afrikaanse bevolking elke vorm van burgerschap ontzegd werd (Swartz et al. 2012, 27). Het systeem van rassensegregatie hield onder andere in dat ‘blacks’, ‘coloureds’ en ‘whites’ mensen verboden werd om buiten hun eigen groep te werken, wonen of trouwen. Jongeren hebben een grote rol gehad in de strijd tegen apartheid, zo was een op de vier jongeren politiek actief. Daarnaast hebben waarschijnlijk nog meer jongeren geparticipeerd in de massa-demonstraties en boycots (Swartz 2004, 5). Zuid-Afrika heeft een enorme politieke en sociale transformatie ondergaan, van een samenleving gebaseerd op racisme naar een samenleving van tolerantie, gelijkheid en mogelijkheden (Enslin 2003, 73-74). Dit begon met de visie van Nelson Mandela van hoop, eenheid en vertrouwen in de mogelijkheid van een beter Zuid-Afrika (Besteman 2008, 1-9).

Inmiddels is er een nieuwe generatie opgestaan, één die zelf apartheid niet meer heeft meegemaakt en daarom de ‘vrijgeboren’ generatie wordt genoemd. Er zijn grote verwachtingen van deze generatie die de toekomstige leiders van Zuid-Afrika moeten vormen (Burns et al. 2015, 83-91). In Zuid-Afrika hebben jongeren, met een leeftijd tussen 15 en 34, dan ook een bijzondere positie; ze vertegenwoordigen ruim 36,2 procent van de gehele bevolking (Community Survey 2016, 19). Gezien het demografisch overgewicht is de manier waarop deze

¹ We plaatsen in dit onderzoek alle raciale termen (‘white’, ‘black’ en ‘coloured’) tussen haakjes omdat raciale classificaties kunstmatige categorieën zijn. We hebben deze termen in dit onderzoek nodig omdat ze door onze informanten gehanteerd worden om mensen om hen heen te duiden en classificeren.

jongeren burgerschap ervaren bepalend voor de toekomst van democratisch Zuid-Afrika.

Hoewel de ‘vrijgeboren’ generatie geboren is met gelijke burgerrechten blijkt uit onderzoek dat de breuklijnen van apartheid nog steeds bepalend zijn voor de toekomst van de jongeren behorend tot deze generatie (Swartz et al. 2012, 30; Enslin 2003, 73-83). Met name in de *townships*, de wijken waar zwarte en gekleurde burgers verplicht waren te gaan wonen tijdens het apartheidregime, is de sociaal-politieke en economische positie nog niet verbeterd (Swartz et al. 2012; Enslin 2013; Abbink 2005; Mattes 2012). De overheid is nog steeds minimaal aanwezig in deze *townships* en heeft problemen zoals gebrekkige sociale diensten, verspreiding van hiv/aids en grote werkloosheid nog niet structureel kunnen verbeteren (Abbink 2005, 3-5). De verwachting was dat de jongeren in *townships* in betere materiële, politieke en sociale condities zouden opgroeien nu apartheidswetten hen niet meer beperken. De jongeren hebben echter maar beperkt toegang tot de middelen om zich in sociaal-politieke en economische zin te ontwikkelen (Swartz et al. 2012, 29). De visie van Zuid-Afrika als *Rainbow Nation* sluit in de realiteit jongeren in *townships* buiten. De jongeren blijven hierdoor een achtergestelde positie houden, in de schaduw van de regenboog.

Burgess (2005, vii-viii) stelt daarom dat het niet verrassend is hoeveel academische interesse er is voor jeugd in postkoloniaal Zuid-Afrika in relatie tot burgerschap. Er is dan ook veel onderzoek gedaan naar dit onderwerp, voornamelijk met gebruik van kwantitatieve data (Mattes 2012, 2015, Abbink 2005, Morrow et al. 2005, Seekings 2000). DeLannoy (2008, 3) constateert een tekort aan onderzoek die meer context geeft en inzicht biedt in de manier waarop jongeren hun omstandigheden ervaren. Sharlene Swartz² is een van de experts op het gebied van burgerschap in de context van jongeren in de *townships* van Kaapstad. Zij spreekt van een verwaarlozing op wetenschappelijk gebied van de manier waarop jongeren in townships burgerschap vormen en ervaren (Arnot en Swartz 2012, 2): “*Yet these conflicting tiered loyalties and political identities of contemporary youth are rarely researched by educationalists. We know little of how the tensions, particularly between rural and urban cultures and religious*

² Sharlene Swartz begon haar carrière als jeugdwerker in de *townships* en ontwikkelde zo haar interesse voor deze doelgroep. Dit heeft geleid tot 14 onderzoeks posities waar zij jarenlang jongeren in de *townships* volgde, voornamelijk gebruik makend van kwalitatieve methoden. Dit onderzoek heeft onder andere geresulteerd in negen boeken (waarvan zes als eerste auteur), dertig wetenschappelijke artikelen, negentien hoofdstukken en veertien onderzoeksrapporten. Haar ervaring en expertise is wereldwijd erkend, haar werk is erg van waarde geweest voor ons onderzoek. ‘Resume’, op de officiële website van Sharlene Swartz, verkregen op 27-06-2017, <http://www.sharleneswartz.com/resume/>

communities, play out in the context of young people's experience of citizenship (Arnot en Swartz 2012, 3).” In dit onderzoek geven we gehoor aan deze oproep. Aan de hand van drie maanden etnografisch onderzoek in twee *townships* in Kaapstad, Zuid-Afrika, laten wij zien hoe jongeren uit de *townships* invulling geven aan burgerschap in de context van een relatief afwezige staat. Hiermee willen we een bijdrage leveren aan het wetenschappelijke debat over burgerschap in sociaal complexe samenlevingen en het maatschappelijke debat over de situatie van jongeren in *townships*.

Ons onderzoek laat zien dat *belonging* een cruciaal element is voor de ervaring van burgerschap van jongeren in de context van de *townships*. Cruciaal, omdat *belonging* emotionele betekenis geeft aan burgerschap waardoor het ervaren van burgerschap mogelijk is (Yuval-Davis 2006, 202). In onze analyse hebben we gebruik gemaakt van de benadering van sociologe Nira Yuval-Davis (1999; 2006) over burgerschap. Zij ziet burgerschap als een *multi-layered* concept waarin een individu *belonging* kan ervaren met meerdere politieke gemeenschappen, die we *communities* noemen. In haar benadering benadrukt zij *belonging* als cruciaal onderdeel van burgerschap en ze spreekt van drie niveaus van *belonging* (Yuval-Davis 1999; 2006). In lijn met deze drie niveaus hebben wij een benadering gevormd om de specifieke situatie van de jongeren in de *townships* in Zuid-Afrika te kunnen analyseren. Onze benadering analyseert *belonging* op de volgende drie niveaus, namelijk macro-, meso- en microniveau. Op macroniveau zien we het gevoel van *belonging* dat een individu ervaart met de *nationwide community* op het niveau van de natiestaat. Hierna volgt het mesoniveau, waarop we zien dat *belonging* ervaren wordt op het niveau van de sociale groep, namelijk de *black community*. Tot slot zien we op het microniveau dat de jongeren een sterk gevoel van *belonging* ervaren met de *direct community*. Deze drie niveaus vertegenwoordigen elk een specifieke *community* die samen burgerschap vormen.

Onze analyse van deze niveaus gebeurt vanuit een bepaalde complementariteit. Deze bestaat uit het onderscheid tussen de sociaal-politieke dimensie en economische dimensie in het leven van de jongeren in de *townships*. Emily heeft zich gericht op de sociaal-politieke dimensie en Lindsay op de economische dimensie. Deze dimensies komen op alle drie niveaus op verschillende doch samenhangende wijze tot uiting. We hebben gekozen voor deze complementariteit, omdat het individu burgerschapswaarden vormt door het ervaren en aangaan van *belonging* op sociaal-politieke en economische dimensie (Staeheli en Hammett 2010, 671;

Insin en Turner 2002, 307). Ons onderzoek laat de invloed zien van de economische situatie in het vormen van sociale netwerken. Hierdoor bestaat een grote samenhang tussen de dimensies, waardoor zij niet los van elkaar te analyseren zijn. Ons onderzoek biedt inzicht in de vorming van sociaal-politieke als ook de economische situatie waarin *belonging* gecreëerd wordt.

Dat de jongeren in *townships* een hoopvolle maar ook kwetsbare groep zijn blijkt uit de opkomst van vele organisaties, zoals IkamvaYouth, die zich richten op het stimuleren van de ontwikkeling van deze jongeren. IkamvaYouth is een *non-profit* organisatie die sinds 2003 zich inzet om jongeren in *townships* te *empoweren* door middel van onderwijs, *e-literacy* training en loopbaanbegeleiding (IkamvaYouth 2015). In 2017 zijn ze werkzaam in veertien *townships*, verspreid over vijf provincies.

Onze informanten zijn allemaal betrokken bij IkamvaYouth, hetzij als leerling of als tutor. Jongeren kunnen betrokken zijn als leerling, waarbij ze gebruik maken van de begeleidingsprogramma's die hen gratis worden aangeboden. Daarnaast kunnen jongeren betrokken zijn als tutor, wat inhoudt dat ze als vrijwilliger gericht zijn op het helpen van de jongeren. Tutoren zijn in de meeste gevallen al langer betrokken bij het project, omdat een groot deel zelf heeft deelgenomen aan het project als leerling.³ Het grootste deel van zowel onze informanten is woonachtig in *Nyanga*, *Gugulethu* of omliggende *townships*.

Tijdens een elf weken durende veldwerkperiode hebben wij twee vestigingen van IkamvaYouth bezocht in de *townships* *Gugulethu*⁴ en *Nyanga*⁵. De jongeren die betrokken zijn bij deze twee vestigingen zien wij als gelijkwaardig voor ons onderzoek, onder andere vanwege de kleine afstand.⁶ Voor beide vestigingen geldt dat jongeren niet per se woonachtig hoeven te zijn in de *township* van de vestiging, waardoor het mogelijk is dat jongeren woonachtig in *Nyanga* betrokken zijn bij de *Gugulethu* vestiging en andersom. Verder komt de levensfase overeen van de jongeren van beide vestigingen net als hun sociale positie, want ze maken allemaal deel uit van de zwarte gemarginaliseerde groep in Zuid-Afrika.

³ Drie van de vijf jongeren die het IkamvaYouth programma hebben gevolgd als leerling komen terug als tutor (IkamvaYouth 2015, 12-13)

⁴ Op het moment van onderzoek waren er 211 leerlingen betrokken bij het IkamvaYouth programma van de *Gugulethu* vestiging

⁵ Op het moment van onderzoek waren er 137 leerlingen betrokken bij het IkamvaYouth programma van de *Nyanga* vestiging.

⁶ *Gugulethu* en *Nyanga* zijn aangrenzende *townships* die samen ongeveer 7 km² beslaan

In onze thesis hebben wij de bewuste keuze gemaakt om onze informanten te beschrijven aan de hand van hun jaarlaag op school, wij hanteren de term *grade*, in plaats van leeftijd. Deze keuze is gebaseerd op onze ervaring gedurende het veldwerk; leeftijd speelt namelijk een relatief kleine rol voor onze onderzoeksgroep. Jongeren, tutoren en medewerkers⁷ gaven aan dat ze vrijwel nooit spreken over leeftijd of zich voorstellen aan de hand van hun leeftijd. Om recht te doen aan hun belevingswereld refereren wij daarom naar de informanten aan de hand van *grade* of functie. De leerlingen bevinden zich allemaal in *grade 9* tot en met *12*⁸ en de tutoren zijn vaak studenten of net afgestudeerd.⁹

Om adequate uitspraken te kunnen doen over de manier waarop jongeren burgerschap ervaren in de context van *townships* hebben wij gebruik gemaakt van meerdere kwalitatieve onderzoeksmethoden. Allereerst hebben we vijf tot zes dagen per week participerende observatie uitgevoerd. Dit was een goede methode om rapport op te bouwen, informele gesprekken te voeren en te inventariseren wat gevoelige onderwerpen zijn. Deze methode was voornamelijk relevant als onderbouwing voor andere methoden, omdat het lastig bleek om in de eentonige setting van huiswerkbegeleiding relevante observaties te kunnen doen met betrekking tot ons onderzoeksthema. Het rapport dat we hebben opgebouwd zorgde ervoor dat jongeren sneller open stonden voor individuele gesprekken. We hebben zeventien semi-gestructureerde interviews gevoerd. De semi-gestructureerde interviews gaven meer inzicht in individuele situaties omdat de jongeren in deze context meer persoonlijke verhalen durfden te delen. Vaak werd in de semi-gestructureerde interviews ook dieper ingegaan op hun individuele gedachten over uitkomsten afkomstig uit groepsactiviteiten. Het uitvoeren van *walking interviews* is helaas weggevallen vanwege de onveilige situatie in de *townships*. Naast deze methoden hebben we gebruik gemaakt van wat wij noemen associatieve methoden, geïnspireerd op de onderzoeken van Darbyshire et al (2005) en Young en Barrett (2000). Hieronder vallen *mapping*, thematische illustraties, fotografie en muziek. Gedurende de veldwerkperiode hebben we hier twee aan

⁷ De leeftijd van de medewerkers van de verschillende vestigingen is gemiddeld 25 (IkamvaYouth 2015, 7)

⁸ Het Afrikaanse schoolsysteem is gebaseerd op twaalf leerjaren met verschillende fasen. Het zevende tot het twaalfde leerjaar vormt de tweede fase, vergelijkbaar met de Nederlandse middelbare school. In het negende leerjaar zijn de jongeren gemiddeld vijftien jaar oud. De leerplicht geldt slechts tot dit negende jaar maar indien een student toegang wilt tot hoger onderwijs moet de gehele tweede fase worden doorlopen. Het twaalfde jaar wordt afgesloten met een matric-test die de student voldoende moet maken om toegelaten te worden tot het hoger onderwijs. Jongeren die het twaalfde jaar afronden zijn gemiddeld 18 jaar oud (Nuffic 2015).

⁹ Tutoren zijn gemiddeld 21 jaar oud (IkamvaYouth 2015, 7).

toegevoegd: het schrijven van adviezen en het opstellen van een eigen constitutie. Dit zijn methoden waarbij de nadruk ligt op interactie, interpretatie en samenwerking om bepaalde thema's toegankelijk te maken (Darbyshire et al, 2005; Young en Barrett, 2000). Jongeren kregen de vrijheid hun eigen invulling te geven aan thema's en werden hierin niet gestuurd door een bepaalde setting, interviewvragen of een hiërarchische verhouding tussen onderzoeker en respondent. De methoden van fotografie en *mapping* heeft ons voornamelijk inzicht gegeven in de woonomgeving van jongeren, maar deze data hebben we niet geanalyseerd omdat de focus in ons onderzoek is verschoven. Dit geldt wel voor de andere methoden die tot nieuwe inzichten hebben geleid. Met name het inzicht over de invloed van *belonging* met verschillende *communities* van jongeren kwam sterk naar voren uit de data. Op basis hiervan hebben we besloten onze benadering van burgerschap meer te richten op *belonging*.

Tijdens onze periode in het veld zijn we tegen enkele ethische dilemma's aangelopen. Een van de dilemma's was de positie die wij hadden als blanke, westerse onderzoekers op een onderzoekslocatie waar de meerderheid 'black' is. Het verleden van apartheid en het heden van racisme en ongelijkheid maakt dit dilemma extra gevoelig. Dit maakte het voor ons moeilijk in het bing om rapport op te bouwen met onze onderzoeksgroep. Het heeft veel gevraagd van onze sociale vaardigheden, optimisme, doorzettingsvermogen en zelfvertrouwen om toch het vertrouwen te winnen van deze groep ondanks onze positie als blanke, westerse onderzoekers. Dit heeft ons veel geleerd over de invloed van je eigen sociale positie in vergelijking tot de doelgroep met het doen van kwalitatief onderzoek.

Onze thesis is als volgt opgebouwd: In het eerste hoofdstuk plaatsen we ons onderzoek binnen het wetenschappelijk debat met betrekking tot burgerschap. Hierbij staat het idee van *multi-layered citizenship* van Yuval-Davis (1999) centraal. Vanuit deze benadering stellen wij dat burgerschap uit twee dingen bestaat, een formeel systeem van rechten en plichten en daarnaast het gevoel van *belonging* met verschillende *communities*. Ook zullen we laten zien hoe een systeem van reciprociteit het gevoel van *belonging* kan bevorderen. In het tweede hoofdstuk geven we inzicht in de specifieke context van onze onderzoeksgroep. We laten zien hoe burgerschap zich heeft ontwikkeld in Zuid-Afrika en wat dit betekent voor jongeren in de *townships*. Vervolgens zullen we in hoofdstuk drie beargumenteren dat in het geval van (gedeeltelijke) exclusie van burgerrechten op het niveau van de *nationwide community belonging*

met de *black community* en *direct community* een grotere rol gaat spelen. Aan de hand van empirische data analyseren we op welke manier onze informanten burgerschap ervaren. Hiervoor introduceren we een eigen benadering om *belonging* in relatie tot burgerschap te analyseren, namelijk op drie niveaus; het macroniveau, mesoniveau en microniveau. In onze analyse maken we onderscheid tussen de sociaal-politieke dimensie en de economische dimensie. Tot slot zullen we in hoofdstuk vier onze uitkomsten volgens macro, meso en microniveau bespreken en hierin het verband leggen tussen de sociaal-politieke en economische dimensie. Middels onze uitkomsten zullen we de besproken literatuur ter discussie stellen. Tot slot zullen we de tekortkomingen in ons onderzoek bespreken en op basis van deze aanbevelingen doen voor toekomstig onderzoek.

Hoofdstuk 1: Theoretisch kader

Introductie

Om onderzoek te kunnen doen naar burgerschap in Zuid-Afrika is het van belang een conceptualisering van burgerschap te hanteren die inzicht kan bieden in deze context. In postkoloniale staten is er sprake van een verdeling in de samenleving tussen voormalig overheersers en onderdrukten (Turner 1993, 209-230; Fleras en Maaka 2000, 111). Dit heeft voornamelijk invloed op de relatie van voormalig onderdrukten met de natiestaat, burgerschap is voor hen namelijk geen vanzelfsprekendheid (Turner 1993, 209-230). In deze paragraaf zullen we ingaan op het wetenschappelijk debat rondom burgerschap en ons onderzoek binnen deze discussie plaatsen. We nemen hiervoor de klassieke definitie van burgerschap van Marshall (1949) als startpunt en deze interpreteren we vanuit de benadering van Yuval-Davis (1999; 2006) waarin ze burgerschap ziet als een *multi-layered* concept. We zullen Yuval-Davis haar benadering aanvullen met theorie van Insin en Turner (2002) en Staeheli en Hammett (2010) over burgerschapsvorming. Daarnaast zal middels Turner (1993) en Fleras en Maaka (2000) de positie van voormalig onderdrukte minderheden in de postkoloniale staat besproken worden. In het tweede deel zullen we het begrip *belonging* als cruciaal element van burgerschap introduceren. We zullen beargumenteren dat als er sprake is van (gedeeltelijke) exclusie van burgerrechten het gevoel van *belonging* een grote rol speelt voor de manier waarop burgerschap ervaren wordt. In de laatste paragraaf kijken we hoe *belonging* vorm krijgt door een systeem van reciprociteit binnen de *community*. Dit zal gebeuren aan de hand van de klassieke theorie van Mauss (1966) over *gifting*.

1.1. Het vraagstuk van burgerschap

Door Emily Fransen

De klassieke definitie van burgerschap is opgesteld door de socioloog T.H. Marshall in 1949. Hij definieert burgerschap als: “*full membership in the community with all its rights and responsibilities* (Marshall 1949, 8).” De focus in deze definitie ligt op het lidmaatschap van een individu tot een *community*, zoals de natiestaat, waar bepaalde rechten en verplichtingen aan verbonden zijn. Dit perspectief op burgerschap is vanaf de jaren 50 leidend geweest in het wetenschappelijke debat. Burgerschap bestaat volgens Marshall uit drie kernelementen, namelijk een civiel, een politiek en een sociaal element. Het civiele element bestaat uit de noodzakelijke

rechten voor individuele vrijheid, zoals vrijheid van meningsuiting. Het politieke element omvat het recht van burgers om mee te beslissen over de uitvoering van het politieke beleid en de invulling van de politieke macht. Een voorbeeld hiervan is stemrecht. Het sociale element behelst de verantwoordelijkheid van de staat om zijn burgers te voorzien van minimale economische welvaart en veiligheid. Hier wordt uitgegaan van het idee dat burgers recht hebben op een beschaafd leven in lijn met de normen en waarden in de samenleving (Marshall 1949, 10-11).

In het wetenschappelijke debat over burgerschap zijn twee visies te onderscheiden: de liberale visie, waarin burgerschap gezien wordt als de relatie tussen het individu en de staat, en de republikeinse visie, waarin burgerschap de relatie tussen het individu en het collectief betreft. (Yuval-Davis 2007, 562). In de liberale visie wordt burgerschap als een legale status gezien waar rechten en plichten aan verbonden zijn. De republikeinse visie gaat ervan uit dat burgerschap gemedieerd wordt door de *community* (Yuval-Davis 2007, 562). In de conceptualisering van Marshall (1949) worden de twee visies op de relatie tussen het individu en de staat gecombineerd. Hij veronderstelt namelijk dat de natiestaat de *community* vormt. Burgerschap is, aldus Marshall, een lidmaatschap tot de natiestaat als *community* (d.i. een collectieve benadering), dat uiting krijgt in een set van rechten en verantwoordelijkheden (het individuele aspect) (Yuval-Davis 1999, 120-121).

Juist die aanname, dat enkel de natiestaat als *community* bepalend is voor burgerschap is volgens Yuval-Davis (1999, 120-121) niet juist. Volgens haar hebben burgers rechten en plichten in meerdere *communities* en niet slechts binnen de natiestaat. Om daadwerkelijk inzicht te krijgen in de relaties tussen mens, samenleving en politiek is het daarom noodzakelijk burgerschap in analytisch opzicht los te maken van slechts de natiestaat. Yuval-Davis (1999, 122) pleit voor een bredere conceptualisering van burgerschap in de notie van *multi-layered citizenship*. Haar benadering gaat ervan uit dat mensen altijd deel uitmaken van meerdere *communities* waarin zij bepaalde rechten en plichten kennen. Mensen kunnen tegelijkertijd betrokken zijn bij verschillende lokale, etnische, religieuze, nationale regionale, transnationale, en internationale *communities*. Volgens Yuval-Davis (1999, 122) kan het gevoel van *belonging* van individuen met hun verschillende *communities* gezien worden als verschillende lagen van burgerschap.

Burgerschap als *multi-layered* concept kan geanalyseerd worden door te kijken naar de relaties en posities die individuen hebben binnen verschillende *communities*.

Multi-layered citizenship heeft in principe dezelfde definitie als de conceptualisering van burgerschap van Marshall (1949, 8): “*full membership of the community, with all its rights and responsibilities.*” Het verschil zit in de interpretatie, waar Marshall aanneemt dat enkel de natiestaat de *community* vormt, opent Yuval-Davis (1999; 2006) de mogelijkheid waar meerdere *communities* invloed op hebben op burgerschap. Per context verschilt de mate van invloed die *communities* hebben op het ervaren burgerschap van individuen (Yuval-Davis 1999, 78–83). In dit onderzoek zal de interpretatie van Yuval-Davis (1999; 2006) leidend zijn. Als postkoloniale staat met een geschiedenis van apartheid zijn er namelijk veel verschillende sociale groepen binnen Zuid-Afrika. Tijdens de apartheid bepaalde het behoren tot een bepaalde sociale groep de relatie die het individu had met de natiestaat. Ook nu nog zijn deze sociale groepen, gebaseerd op raciale kenmerken, bepalend voor het leven van onze onderzoeksgroep (Swartz et al. 2012, 30; Enslin 2003, 73-83). Dat maakt de theorie van Yuval-Davis zeer toepasbaar in onze context.

Volgens Marshall (1949, 10-11) is de staat verantwoordelijk voor de politieke bescherming, de handhaving van de minimale levensstandaard en de mogelijkheid tot participatie van zijn burgers, ook wel sociale inclusie genoemd. De drie kernelementen van burgerschap, namelijk civiel, sociaal en politiek zijn daarom verbonden aan instituties die deze burgerrechten mogelijk maken (Marshall 1949, 10-11). Het functioneren van een staat kan volgens Insin en Turner (2002, 69-87) gemeten worden door te kijken naar individuele toegang tot deze instituties. Yuval-Davis (1999, 132) stelt dat *de community* zeer bepalend is voor de toegang die het individu heeft tot deze instituties. Dit kan te maken hebben met stigmatisering die bepaalde groepen ervaren. Ook het bestaan van interne regels of overtuigingen binnen een groep kan van invloed zijn. Niet alleen het behoren tot een *community* is hierin belangrijk maar ook de sociale positie die het individu heeft binnen deze. Sociale divisies zoals gender, klasse of levensfase bepalen deze sociale positie (Yuval-Davis 2007, 562-563).

In dit onderzoek staat de beleving van burgerschap van jongeren centraal, daarom is het van belang inzicht te krijgen in de manier waarop zij zich tot autonome en verantwoordelijke burgers ontwikkelen. Insin en Turner (2002) hebben onderzoek gedaan naar burgerschapsvorming en bieden daarmee een aanvulling op het werk van Yuval-Davis (1999) die hier niet uitgebreid op

ingaat. Volgens hen valt burgerschapsvorming samen met het proces van volwassen worden. De eerste emotionele en verantwoordelijke verbindingen die jongeren hebben zijn vaak naar de familie of directe omgeving. Door zelf relaties aan te gaan met hun omgeving gaan jongeren steeds autonomer handelen en worden gevoelens van verantwoordelijkheid en loyaliteit geleerd (Insin en Turner 2002, 38). In de directe omgeving worden jongeren bekend gemaakt met burgerschapswaarden (Insin en Turner 2002, 307). Insin en Turner (2002) benadrukken in hun onderzoek, net als Yuval-Davis (1999), de invloed van *communities* op burgerschap.

Het werk van Staeheli en Hammett (2010, 671) sluit aan bij de benadering van Yuval-Davis op burgerschap. Volgens hen is het verkeerd om burgerschap uitsluitend te zien als een reflectie van universele idealen van de natiestaat. De ervaring van burgerschap wordt volgens hen gevormd in relatie tot sociaal-politieke en economische dimensie in de directe omgeving van het individu (Staeheli en Hammett 2010, 671). Zij doelen hiermee op de economische en sociaal-politieke contexten die de betekenis van burgerschap beïnvloeden (Staeheli en Hammett 2010, 669). De apartheid is hier een voorbeeld van, omdat deze burgerschap ontkende aan bepaalde groepen. Dit had een sociaal-politieke dimensie, de uitsluiting van stemrecht bijvoorbeeld, en economische dimensie, zoals het plaatsen in achtergestelde wijken en verbieden van grondgebied. Dit is in lijn met het werk van Insin en Turner (2002) over burgerschapsvorming die ook het belang van de directe omgeving benadrukken. De rol die jongeren hebben in de *communities* waarmee zij zich verbonden voelen en de interne waarden van deze zullen daarom invloed hebben op de manier waarop zij burgerschap ervaren. Staeheli en Hammett (2010) bieden een aanvulling op het werk van Yuval-Davis (1999) en Insin en Turner (2002), omdat zij inzicht geven in de invloed van de politiek-sociale en economische dimensie van burgerschap.

Behoren tot een voormalig onderdrukte minderheid in een postkoloniale staat vormt een bijzondere context voor burgerschap. Yuval-Davis (1999, 122) noemt dat in postkoloniale staten een gelaagdheid in burgerschap aanwezig is, waarbij met name voormalig onderdrukte minderheden een sterke *belonging* met hun *community* ervaren. Turner (1993) gaat dieper in op deze relatie en biedt daarmee een waardevolle toevoeging op het werk van Yuval-Davis (1999). Volgens hem heeft de grote invloed van *belonging* met *communities* in postkoloniale staten te maken met het missen van burgerschap als vanzelfsprekende verbinding tussen individuen en de staat. Minderheden hebben in de periode van onderdrukking wantrouwen ontwikkeld naar de

staat. Zij hebben bovendien eigen besturingsstructuren als overlevingsstrategie ontwikkeld tijdens de onderdrukking die vaak nog steeds van invloed zijn (Turner 1993:209-230). Als de staat de voormalig onderdrukker is kan burgerschap daarom ambivalente reacties oproepen bij individuen.

Volgens Fleras en Maaka (2000, 111) hebben met name mensen, die zichzelf identificeren als de eerste bewoners van het land waar de natiestaat is ontstaan, een ingekapselde status als machteloze en verdreven subjecten van een grotere politieke entiteit. Zij spreken van de noodzaak voor postkoloniale staten “*to post colonize from within.*” Een noodzaak om de voormalige ongelijkheden in alle structuren van de samenleving weer gelijk te maken. De voormalige behandeling van deze groepen versterkt volgens deze auteurs het gevoel van een aparte identiteit en wantrouwen tegen de maatschappij en haar overheid. Deze identiteit wordt gevormd door de gedeelde geschiedenis van overheersing en het gevoel de rechtmatige, eerste bewoners te zijn van een land. Volgens Fleras en Maaka (2000) is het bijna onvermijdelijk dat dit soort groepen voornamelijk autonomie nastreven voor hun eigen *community* in plaats van te streven naar een gemeenschappelijk burgerschap met de voormalige overheersers (2000, 114).

Volgens Insin en Turner (2002, 209-230) is het ontbreken van een band met de natiestaat van voormalige minderheden problematisch omdat, voor het goed functioneren van een democratie, een mate van cohesie essentieel is. Bereidwillendheid, solidariteit en loyaliteit van alle leden in de natiestaat komt namelijk voort uit een ‘wij’-gevoel waarin deze waarden natuurlijk zijn (Insin en Turner 2002, 225). Turner (1993, 229) spreekt daarom van de noodzaak van een gedeelde focus, een gedeeld gevoel of identiteit waar de samenleving zich mee bezighoudt en rond welke een publiek debat kan ontstaan. Deze gedeelde focus, gevoel of identiteit moet gevoelens van *belonging* creëren en onderhouden (Turner 1993, 234). Wij halen het onderzoek van Fleras en Maaka (2000) aan als aanvulling op het werk van Yuval-Davis (1999; 2006), omdat uit onze data blijkt dat, in het geval van Zuid-Afrika, onze onderzoeksgroep niet streeft naar de eigen autonomie van hun *community* maar juist sterk gelooft in hun plaats in Zuid-Afrika als natiestaat. Ons onderzoek brengt hiermee een nuance aan in het werk van Fleras en Maaka (2000).

We hanteren de benadering van Yuval-Davis van *multi-layered citizenship* om in dit onderzoek de manier waarop jongeren burgerschap ervaren te analyseren. Zowel Yuval-Davis als Insin en Turner (2002) duiden de invloed die *communities* hebben op burgerschapsvorming. Turner

(1993) en Fleras en Maaka (2000) bieden inzicht in de specifieke context van voormalig onderdrukte minderheden in postkoloniale staten. Met name in deze context blijkt het aannemelijk dat *communities* van grote invloed zijn op het ervaren burgerschap. Deze *communities* worden gekenmerkt door eigen besturingsstructuren en het gevoel van thuishoren die individuen daarin ervaren. De besturingsstructuren bepalen de rechten en plichten die individuen hebben binnen de *community*. Het gevoel van thuishoren bij een *community* noemen wij *belonging*, in de volgende paragraaf zullen we laten zien waarom *belonging* een cruciaal aspect van burgerschap is in onze context.

1.2. *Belonging* als element van burgerschap

Door Lindsay Vogelzang

Zoals naar voren is gekomen in de vorige paragraaf benaderen we burgerschap in de notie van *multi-layered citizenship* (Yuval-Davis 1999, 122). Vanuit deze benadering kan gesteld worden dat burgerschap bestaat uit twee dingen, een formeel systeem van rechten en plichten en daarnaast het gevoel van *belonging* met deze *communities*. Maar wat gebeurt er als er sprake is van exclusie en men geen toegang heeft tot het formele systeem? Dit schetst de situatie van gemarginaliseerde groepen, zoals in Zuid-Afrika, waar de formele status van burger wel aan hen wordt toegekend, terwijl zij in realiteit geen aanspraak kunnen maken op de rechten en plichten die hiermee gepaard gaan (Swartz et al. 2012, 29). In deze context, waar sprake is van een gelimiteerde aanwezigheid van de staat, laten wij zien dat burgerschap zich voornamelijk afspeelt in de vorm van *belonging* tot meerdere *communities*. Om te begrijpen wat deze *belonging* precies inhoudt maken we gebruik van onderzoeken van Yuval-Davis (1999; 2006). Zij stelt dat het gaat om emotionele gehechtheid die een individu ervaart bij de *community*, het gevoel van ‘thuis’. Als aanvulling hierop haalt ze ook een andere academicus aan, Michael Ignatief, die spreekt over het gevoel van ‘veilig zijn’ (Yuval-Davis 2006, 197). Allereerst zullen we in deze paragraaf verder ingaan op de manieren waarop *belonging* ervaren kan worden. Hierbij gaan we uit van drie analytische niveaus volgens Yuval-Davis. Het eerste niveau betreft de sociale positie. Het tweede niveau gaat over het individu in relatie tot de verschillende collectieven en groepen. Tot slot gaat het derde niveau over het ethische en politieke waardesysteem waarmee het individu de positie van zichzelf en anderen beoordeelt (Yuval-Davis 2006, 199). Aan de hand van deze niveaus laten we zien hoe *belonging* een cruciaal

element is van burgerschap.

Belonging kan op veel verschillende manieren ervaren worden door mensen. Men kan zich hechten aan verschillende objecten, plaatsen of personen. Dit kan variëren van een specifiek persoon tot de hele mensheid (Yuval-Davis 2006, 199). Yuval-Davis gaat in haar benadering ervan uit dat *belonging* geconstrueerd wordt op drie bovengenoemde samenhangende niveaus. De sociale positie, het eerste niveau, wordt beïnvloed door machtsrelaties in de samenleving. Onder sociale positie verstaat Yuval-Davis de *belonging* tot een bepaald gender, ras, klasse, natie of bepaalde leeftijdsgroep, verwantschapsgroep of beroep. Een man of een vrouw, donker of blank, arbeidersklasse of middenklasse, van Europese of Afrikaanse afkomst, volgens Yuval-Davis (2006, 199) zijn dit niet zomaar categorieën van sociale positie, maar categorieën die een bepaalde mate van macht kennen. Deze categorieën kunnen in bepaalde (historische) context geforceerd worden op mensen, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van onderdrukking van gemarginaliseerde groeperingen (Yuval-Davis 2006, 199). Een voorbeeld hiervan is sociale categorisering die plaatsvond tijdens Apartheid in Zuid-Afrika, waar exclusie plaatsvond op basis van sociale positie (Swartz et al. 2012). In zulke gevallen vormen deze categorieën een belangrijk onderdeel van de positionering van deze mensen (Yuval-Davis 2006, 202). Probyn, een academicus die Yuval-Davis aanhaalt in haar onderzoek, stelt dat burgerschap betekenis krijgt door de emotionele lading van *belonging*. Zij zegt dat individuen en groepen het verlangen hebben om ergens bij te horen (Probyn zoals genoemd in Yuval-Davis 2006, 202), bijvoorbeeld bij een *community*. De betekenisgeving door middel van *belonging* vindt volgens Yuval-Davis plaats op de drie niveaus (Yuval-Davis 2006, 199), die zowel in samenhang als individueel impact hebben op de positionering van een individu in de samenleving.

In verdeelde samenlevingen, zoals Zuid-Afrika, krijgen gemarginaliseerde groepen wel een formele status toegekend, maar geen toegang tot de rechten en plichten die hierbij horen (Swartz et al. 2012, 29). Dit zorgt ervoor dat zij des te meer betekenis geven aan hun burgerschap door middel van *belonging*, omdat burgerschap zich in deze context voornamelijk afspeelt op het niveau van de *community*. Een van de manieren waarop *belonging* met *communities* wordt gevormd is door een systeem van reciprociteit. In de volgende paragraaf gaan we kijken naar reciprociteit als systeem wat *belonging* versterkt.

1.3. Reciprociteit

Door Lindsay Vogelzang

Zoals in de vorige paragraaf genoemd gaan we uit van *belonging* als de emotionele gehechtheid, een gevoel van ‘thuis’, die men kan ervaren bij verschillende objecten, plaatsen en personen (Yuval-Davis 2006, 199). Deze *belonging* wordt gecreëerd door verschillende handelingen van mensen in een samenleving. Een aspect dat wij willen belichten is het vormen van sociale relaties op basis van reciprociteit en hoe dit *belonging* versterkt. In onze benadering van reciprociteit worden sociale relaties gevormd op basis van een economische noodzaak. Wij gaan uit van reciprociteit als lokale oplossing van het collectief, in dit onderzoek de *direct community*, om het gebrek aan toegang van sociaaleconomische rechten en plichten op staatsniveau op te vangen. Dit systeem geeft op deze manier op lokaal niveau invulling aan het idee van rechten en plichten door middel van het systeem van reciprociteit. In deze paragraaf willen we eerst reciprociteit uitleggen aan de hand van *gifting*, een klassieke theorie van Mauss (1966), met aanvulling van Cheal (1988). Vervolgens laten we zien hoe reciprociteit functioneert in de context van sociaal-politieke en economische onzekerheid aan de hand van een *casestudy* over Cuba. Deze *casestudy* laat namelijk een context zien die we ook aantreffen in Zuid-Afrika. Hiermee willen we laten zien dat de sociale relaties die ontstaan door reciprociteit verenigd worden in een voortdurende uitwisseling gebaseerd op solidariteit die *belonging* bevordert.

Het systeem van reciprociteit leggen we uit aan de hand van de klassieke analyse van de sociale en culturele context van *gifting* van antropoloog Marcel Mauss (1966). De *gift* wordt gezien als transactie van objecten bepaald door een systeem van regels (Mauss 1966, 10). De theorie van Mauss is sinds de jaren 60 leidend geweest en steunt recentere onderzoeken naar moderne vormen van *gifting*. Zo ook in het onderzoek van Bergquist en Ljungberg, zoals genoemd in Mauss (1966, 13). Zij geven aan dat het systeem van regels gezien kan worden als symbolische vertaling van de sociale structuur in de samenleving of groep van mensen. Mauss (1966, 10) beargumenteert dat het geven van *gifts* een vraag naar wederkerigheid oproept in de vorm van een ander object of, op meer symbolische wijze, machtsinvloeden verbonden aan objecten. Volgens hem is het vrijwillige voorkomen in *gift* transacties een illusie is, omdat ze in werkelijkheid gegeven en teruggegeven worden vanuit een gevoel van verplichting (Mauss 1966, 11). Het geven van geschenken creëert op deze manier sociale onderlinge afhankelijkheid en

creëert een netwerk waar sociale structuur op georganiseerd is. Het werk van Mauss laat zien dat er een sociale relatie ontstaat op het moment dat er sprake is van *gifting* op basis van een onuitgesproken reciprociteit tussen de gever en de ontvanger (Mauss 1966, 11). Hiermee kan het geschenk gezien worden als een actie in een tijdelijk vertraagde cyclus van reciprociteit. Er ontstaat een tijdelijke vertraging, omdat na het ontvangen een schuld moet worden geïnd door de ontvanger. Deze cyclus creëert een onherroepelijke relatie van schuld en plicht tussen de gever en ontvanger (Andaya 2009, 362; Mauss 1990, 59). David Cheal (1988, 21) laat in zijn boek zien dat de theorie van Mauss aangevuld is door Bourdieu door de economische dimensie van *gifting* te benadrukken. Cheal (1988, 21) interpreteert het concept van geschenk van Bourdieu als een vorm van *capital* waar individuen in investeren vanuit eigenbelang. Een sociaal doel dat behaalt kan worden via deze weg is wederzijdse hulp in de context van economische en politieke onzekerheid. Volgens Bourdieu, zoals genoemd in Cheal (1988, 13), moeten geschenk uitwisselingen dan ook gezien worden als manier van rationale aanpassing aan de economische onzekerheid waarin gemarginaliseerde groepen loyaliteit van hun leden mobiliseren.

Een empirisch voorbeeld van reciprociteit in bovengenoemde context vinden we in het onderzoek van Andaya (2009) over gezondheidszorg in Cuba, in een periode van sociale en economische omwentelingen na de val van de Sovjet-Unie. Andaya geeft aan dat de medische opleiding in de periode van de revolutie, net als alle scholing in Cuba, gratis was. Deze opleiding werd geformuleerd als zowel een geschenk van de revolutie en als plicht van de “nieuwe man” (Andaya 2009, 362). Andaya (2009, 363) bekritiseert het idee van de opleiding als geschenk van de revolutie in navolging van het idee dat de *‘free gift’* niet bestaat. Nieuwe generaties van doktoren die het geschenk van de staat hebben geaccepteerd voelden zich moreel verplicht om terug te geven. Dit doen ze door middel van zelfopoffering, onvoorwaardelijke *commitment* om de bevolking te dienen en toewijding aan de idealen van de revolutie. De cyclus van reciprociteit in deze context kan, volgens Andaya (2009), gezien worden als morele economie, waarin een aanhoudende reciprociteit werd bewerkstelligd tussen verschillende actoren. Ze worden verbonden in een uitwisseling die solidariteit versterkt (Andaya 2009, 363). Andaya laat hiermee zien dat er een bepaalde gelaagdheid bestaat in de groepsrelaties in het systeem van reciprociteit. Deze gelaagdheid varieert van concreet, tussen doktoren en patiënten en individu tot de staat, tot heel abstract, van staat tot populatie of zelfs van staat tot de internationale *community*.

Reciprociteit creëert relaties in eerste instantie op basis van schuld en plicht tussen de gever en ontvanger, en dit kan leiden tot een cyclus van transacties die de solidariteit versterken. Hierin kunnen de groepsrelaties die Mauss (1966) als basis beschouwt in een breder perspectief gesteld worden. Andaya (2009, 363) beargumenteert, aan de hand van de casus over de vrije medische opleiding, dat er een gelaagdheid bestaat in de groepsrelaties. Deze sociale relaties komen samen in een uitwisseling die de solidariteit versterkt. Deze solidariteit kan de *belonging* bevorderen die men voelt in meer of mindere mate met zowel de doktoren als met de staat. De sociaal-politieke en economische onzekerheid in Cuba is een context die overeenkomsten heeft met de situatie in Zuid-Afrika. In het volgende hoofdstuk laten we zien hoe burgerschap zich ontwikkeld heeft in Zuid-Afrika. Daarna richten we ons specifiek op de situatie van de jongeren die in de *townships* van Kaapstad wonen, om te laten zien hoe hun leven beïnvloed wordt door het leven in en de geschiedenis van van *township*.

Hoofdstuk 2: Context

2.1. Burgerschap in Zuid-Afrika

Door Lindsay Vogelzang

Het verhaal van Zuid-Afrika als *Rainbow Nation* is een verhaal waarin Nelson Mandela heeft gestreden voor vrijheid en gelijkheid van iedereen. Het is het verhaal van kleur, diversiteit en multiculturalisme, maar tegelijkertijd ook het verhaal over apartheid, grote contrasten en strijd. Enslin (2003, 73) geeft in haar onderzoek aan dat burgerschap in Zuid-Afrika begrepen moet worden in de historische context. Hierin moet rekening gehouden worden met de transitie naar democratie, met verkiezingen in 1994 als omslagpunt, en de strijd tegen apartheid die hieraan voorafging. Deze paragraaf zal zich ten eerste richten op de ontwikkeling van burgerschap vanuit het historisch perspectief van apartheid. We zullen kijken naar wat het apartheidsregime inhield, om vervolgens te laten zien wat voor blijvende impact de rassensegregatie heeft gehad op ongelijkheid en armoede.

Om te begrijpen hoe de nasleep van apartheid de hedendaagse samenleving beïnvloedt is het relevant om stil te staan bij de maatregelen van het apartheidsregime. Het werk van Swartz et al. (2012, 28) laat zien dat tijdens apartheid de exclusie van bepaalde groepen, met name de zwarte meerderheid van de populatie, met opzet werd bewerkstelligd. Het apartheidsregime heeft op deze manier 80 procent van de Zuid-Afrikanen buitengesloten van elke vorm van burgerschap (Swartz et al. 2012, 28). Zuid-Afrika werd in deze tijd omschreven als “*a union of White privilege and power of African subjection*” waarin Afrikanen geen stemrecht hadden, geen bewegingsvrijheid of burgerrechten en geregeld beroofd werden van hun land (Mandela 1990, 19). Walter Sisulu stelt dat onderdrukking in deze tijd werd gelegitimeerd op beleidsniveau. Hiermee was staatsterreur tegen de onderdrukten aan de orde van de dag (Mandela 1990, 20). Een boegbeeld in de strijd tegen het regime is Nelson Mandela en zijn partij African National Congress (ANC). Oliver Tambo, zoals genoemd in Mandela (1990, 14), stelt dat apartheidswetten ontelbaar veel onschuldige mensen tot criminelen heeft bestempeld. Met een kleine greep uit de wetten laat hij zien dat wonen in de ‘verkeerde’ wijk - een wijk die ‘white’ of ‘indian’ of ‘coloured’ was verklaard - een misdaad was. Ook was ‘landloos’ zijn strafbaar, terwijl de boeren door de overheid zelf van hun land beroofd en verjaagd werden. Apartheid zette aan tot haat en frustratie onder mensen (Mandela 1973, 13). ANC en andere verzetsgroepen

hebben een decennialange strijd gevoerd tegen het apartheidsregime van institutioneel racisme en ongelijkheid waar in 1994 een einde aan is gekomen.

Zuid-Afrika werd herboren als *Rainbow Nation* en één van de meest inclusieve grondwetten kwam tot stand (Swartz et al. 2012, 28). Met deze aanname werden elf talen ‘officieel erkend’ en volledig burgerschap toegekend aan de gehele bevolking (Swartz et al. 2012, 29). Hoeveel impact deze transformatie heeft gehad op de ervaring van Zuid-Afrikaan zijn voor zwarte Zuid-Afrikanen blijkt uit onderzoek van Swartz et al. (2012, 29). De visie om racisme en gelijkheid te overwinnen is een groot onderdeel van de ervaring als burger van het ‘nieuwe Zuid-Afrika’. Deze ervaring contrasteert met de sociale werkelijkheid, waarin extreme ongelijkheid de actualisering van burgerrechten en *belonging* voor kansarmen juist stagneert (Swartz et al. 2012, 29). Enslin (2003, 75) sluit zich hierbij aan en stelt dat twee decennia later, ondanks de beloftes van het ‘nieuwe Zuid-Afrika, ongelijkheid en armoede nog steeds aanhouden, met name in de *townships*.

Het werk van Swartz et al. (2012, 28) geeft aan dat Zuid-Afrika in de top tien staat van meest ongelijke samenlevingen in de wereld, waar 47 procent van de populatie beneden het minimuminkomen leeft (minder dan ZAR 600 of 75 dollar per maand). Swartz et al. (2012, 30) benoemen dat de systematische uitsluiting van de zwarte populatie van werkgelegenheid, gezondheidszorg, onderwijs en land heeft geleid tot armoede voor de meerderheid van de bevolking. Armoede is op deze manier sterk gesegregeerd. Aan de hand van statistieken laat ze zien dat van degenen die gecategoriseerd worden als ‘arm’ 93.3% zwart is, 6.3% is kleurling, 0.4% is Indiër en 0.1% blank (Statistics South Africa zoals genoemd in Swartz 2012, 28). Naast deze materiële effecten noemt ze ook de emotionele gevolgen van armoede en werkloosheid, zoals het verlies van autonomie, levensdoel, continu gevoel van hopeloosheid en een gebrek aan gevoel van veiligheid (Swartz et al. 2012, 29). De combinatie van deze materiële en emotionele gevolgen van armoede leidt tot onbegrip van rechten en de afwezigheid van *belonging* met de natiestaat (Swartz et al. 2012, 29). In deze context, waar sprake is van een gelimiteerde aanwezigheid van de staat, laat ons onderzoek zien dat mensen terugvallen op de *community* waartoe ze wél die *belonging* voelen. Dit kunnen meerdere gemeenschappen zijn zoals de *black community* en *direct community*. Zo ontwikkelt burgerschap zich voornamelijk in de vorm van *belonging* tot deze *communities*.

De effecten van armoede en ongelijkheid waarin het merendeel van de zwarte bevolking zich bevindt blijven zich opstapelen met de komst van nieuwe generaties. In hun onderzoek stellen Swartz et al. (2012, 29) dat een cyclus ontstaat waarin mensen geen inkomen meer hebben. Ze kunnen hierdoor geen onderwijs voor hun kinderen bekostigen en ook niet kunnen deelnemen aan een welvarende samenleving. Kinderen worden zo op vroege leeftijd al verhinderd om hun potentieel te benutten (Swartz et al. 2012, 29). Jongeren in *townships* worden op deze manier grootgebracht in een omgeving van beperkingen. Dit is een kwalijke zaak, omdat jongeren in Zuid-Afrika juist een bijzondere positie hebben. Zoals al eerder aangestipt, zijn zij de eerste generatie die in de vrijheid geboren zijn en leven. Daarnaast vertegenwoordigen de jongeren ruim 36,2 procent van de gehele bevolking (Community Survey 2016, 19), waardoor zij een groep zijn om rekening mee te houden. In de volgende paragraaf laten we zien hoe de omstandigheden in de township het leven van de jongeren beïnvloed.

2.2. Jongeren in de *townships* van Zuid-Afrika

Door Emily Fransen

Zoals besproken is Zuid-Afrika een jonge democratie en maakt onze onderzoeksgroep deel uit van de eerste generatie sinds de apartheid die geboren zijn met gelijke burgerrechten. In deze paragraaf gaan we dieper in op de omstandigheden in de directe omgeving van onze onderzoeksgroep; de *townships* in Kaapstad. De *townships* zijn gebieden die sinds 1948 aangewezen werden door de nationale overheid tot aparte 'coloured' of 'black' woongebieden. In deze gebieden werd niet geïnvesteerd in de infrastructuur en was geen dienstverlening vanuit de staat (Seekings 2000, 832-833). Sinds de afschaffing van Apartheid is de overheid bezig om de levensomstandigheden in de *townships* te verbeteren. Huizen worden gebouwd, de infrastructuur wordt verbeterd en gemeentelijke diensten zoals ziekenhuizen en openbaar vervoer worden uitgebouwd (Abbink 2005, 3-5). Uit onderzoek blijkt echter dat dit op minimale schaal gebeurt waardoor de positie van velen in de *townships* nog niet substantieel verbeterd zijn (Swartz et al. 2012, 30; Enslin 2003, 73-83). Gezondheidsproblemen zoals tuberculose, kindersterfte en besmetting met hiv/aids, blijven deze gebieden ook teisteren. Daarnaast is geweld en georganiseerde misdaad een groot probleem en is er sprake van hoge werkloosheid (Abbink 2005, 3-5; DeLannoy 2008, 2-3).

Insin en Turner (2002, 38-39) stellen dat jongeren in de ontwikkeling naar volwassenheid verschillende maatschappelijke en culturele veranderingen meemaken. In deze ontwikkeling verkrijgen ze steeds meer burgerrechten, zoals het stemrecht¹⁰, en worden ze zich bewust van hun burgerplichten. Het verkrijgen van rechten en plichten gebeurt in eerste instantie binnen de familie en later door het schoolsysteem en participatie in de buurt (Insin en Turner 2002, 38-39). Ook worden jongeren in deze periode aangespoord na te denken over hun toekomst door onder andere de keuze voor een studie. Voor de jongeren in *townships* is deze ontwikkeling naar volwassenheid gekenmerkt door een grote kwetsbaarheid. Zij groeien namelijk op in een omgeving gekenmerkt door armoede, geweld en gezondheidsproblemen (Swartz et al. 2012, 30; Enslin 2003, 73-83; Abbink 2005, 3-5; DeLannoy 2008, 2-3). Het onderzoek van Arnot en Swartz (2012, 1-3) laat zien dat jongeren die in de *townships* opgroeien waarschijnlijk in hun leven geweld tegenkomen, een laag inkomen ervaren, gevaarlijke ziektes ondervinden zoals AIDS of betrokken raken bij criminele bendes. Ook wijst onderzoek uit dat zij veelal buitengesloten zijn of zullen worden van formele instituties (zelfs van educatie) en weinig zullen participeren in traditionele vormen van burgerlijk en politiek leven (o.a. minder gebruik van stemrecht) (Arnot en Swartz 2012, 1-3). Volgens Arnot en Swartz (2012, 2) worden deze jongeren op deze manier buitengesloten van de traditionele plekken waar burgerschap gevormd wordt. Veel jongeren in de *townships* maken ook hun school niet af, 50 procent van de leerlingen valt uit voordat zij een diploma halen en slechts drie procent zal doorstromen naar het hoger onderwijs (Hill et al. 2012, IkamvaYouth 2015). De uitsluiting op traditionele vlakken zorgt ervoor dat jongeren op andere manieren zoeken naar de structuur, identiteit en onafhankelijkheid waar ze zo naar verlangen, bijvoorbeeld door bij een criminele bende te gaan (Burns et al. 2015).

Chatterjee (2004, 38-60) laat in zijn onderzoek¹¹ zien dat in het geval van grote afwezigheid van de overheid de gemeenschap samenkomt als *community* en statelijke functies overneemt, zoals het verbeteren van veiligheid en welzijn. Dit betekent volgens hem echter niet dat we kunnen spreken van een afwezigheid van burgerschap in deze contexten. De *community* is functioneel

¹⁰ In Zuid-Afrika verkrijgen jongeren het stemrecht op achttienjarige leeftijd

¹¹ Partha Chatterjee is een antropoloog en theoreticus die zich specialiseert in de politieke geschiedenis van postkoloniale staten. Hij staat bekend om zijn werk over civil society in postkoloniale staten. Hoewel hij zelf onderzoek deed in de slums van India benadrukt hij in zijn boek dat zijn begrip van politieke organisatie toepasbaar is in globale context (Chatterjee 2004, x). Hij benoemt Zuid-Afrika specifiek als context waar zijn theorie relevant is door de geschiedenis van kolonisatie en apartheid (Chatterjee 2004, 36). Wij achten zijn werk daarom als relevant voor de context van townships in Zuid-Afrika.

omdat middels deze politieke erkenning wordt nagestreefd. Vaak verloopt de interactie met de staat in deze *communities* namelijk via het collectief. In plaats van contact te zoeken met een individu spreekt de staat de groep als geheel aan en vice versa blijken individuen binnen de *community* via de groep in contact te staan met de staat. Daarnaast heeft de *community* ook een emotionele lading. Zo spreken mensen binnen een *community* vaak over een gedeeld onderling verwantschap en de vanzelfsprekendheid om voor elkaar te zorgen (Chatterjee 2004, 38-42).

Swartz et al. (2012) spreekt over *belonging* die jongeren in *townships* ervaren met hun *community*. In dit onderzoek betrekken jongeren de wens om hun *community* te helpen in hun eigen toekomstdromen (Swartz et al. 2012, 32). Op deze toekomstdromen probeert IkamvaYouth in te spelen. Door de jongeren te helpen met hun onderwijs, hopen zij mogelijkheden te bieden voor de jongeren om hun de toekomstdromen waar te maken. In conclusie kunnen we de positie van jongeren in de *townships* zien als tweezijdig. Formeel gezien zijn zij volwaardige burgers van Zuid-Afrika als natiestaat, gelijktijdig worden zij echter uitgesloten van de rechten en voordelen die deze zou moeten opleveren (Swartz et al 2012, 29). Dit betekent echter niet dat zij geen burgerschap ervaren, in deze context blijkt de *direct community* daarin namelijk een grote rol te spelen. We zullen in het volgende hoofdstuk laten zien hoe deze jongeren invulling geven aan burgerschap en dit analyseren aan de hand van onze benadering van *belonging*.

Hoofdstuk 3: Empirie

Introductie

Door Lindsay Vogelzang

Yuval-Davis (2006, 209) geeft aan dat, in het onderzoek naar burgerschap, een centrale vraag terug blijft komen, namelijk wat er nodig is voor individuen om het gevoel te hebben te behoren tot een collectief. In ons onderzoek laten wij zien hoe de sociaal-politieke en economische dimensie van het leven in de *townships* bepalend zijn voor de vorm van burgerschap die deze jongeren ervaren. Om burgerschap goed te analyseren in de context van ons onderzoek benaderen we burgerschap als een *multi-layered construct* zoals gedefinieerd door Yuval-Davis (1999, 122), waarin ze onderscheid maakt tussen drie niveaus. Deze benadering gaat ervanuit dat mensen altijd deel uitmaken van meerdere *communities* waarin zij bepaalde rechten en plichten kennen. Het eerste niveau betreft de sociale positie. Het tweede niveau gaat over het individu in relatie tot de verschillende collectieven en groepen. Tot slot gaat het derde niveau over het ethische en politieke waardesysteem op basis waarvan mensen zichzelf als behorend tot het grote collectief ervaren (Yuval-Davis 2006, 199). In de benadering van burgerschap maken wij een onderscheid tussen twee cruciale elementen van burgerschap, namelijk het idee van rechten en plichten én het gevoel van *belonging*. *Belonging* is een cruciaal onderdeel van burgerschap omdat het de emotionele gehechtheid betreft die een individu ervaart met de *community*, zoals bijvoorbeeld de natiestaat. Het gaat hier om gevoelens van thuishoren binnen de *community*. Dit gevoel bevordert bereidwilligheid, solidariteit en loyaliteit van leden in een *community* (Insin en Turner 2002, 210). *Belonging* geeft emotionele betekenis aan burgerschap en maakt het ervaren van burgerschap mogelijk. Wij zullen beargumenteren dat rechten en plichten en *belonging* als onderdeel van burgerschap een specifieke rol krijgen op verschillende niveaus.

In een sociaal complexe samenleving, zoals Zuid-Afrika, bevinden gemarginaliseerde groepen zich in een ingewikkelde positie, omdat burgerschap in deze context niet volledig toegankelijk is. In een ideale situatie zijn beide elementen van het idee van rechten en plichten en het gevoel van *belonging* in balans. In het geval van gemarginaliseerde groepen is er sprake van een disbalans, omdat zij geen aanspraak kunnen maken op de rechten en plichten die hen wel toegekend is. Hen is namelijk, door de afschaffing van apartheid, wel de politieke rechten van burgerschap toegekend, maar niet zozeer de sociaaleconomische van deze (Swartz et al. 2012, 29). Door

marginalisatie en armoede wordt het jongeren niet mogelijk gemaakt om te participeren en te integreren in sociale en economische systemen waarin jongeren normaal integreren. Wat onze data laat zien is dat waar het ontbreekt aan toegankelijkheid van rechten, wel een grote mate van *belonging* ervaren wordt. Dit manifesteert zich op verschillende niveaus, van de buurt waar jongeren opgroeien en de sociale groep waartoe ze behoren tot op het niveau van de natiestaat. De manier waarop *belonging* wordt ervaren is een weerspiegeling van die specifieke *community*, maar het hangt wel met elkaar samen door wederzijds impact.

Uit onze data kwam sterk het belang van de *communities* naar voren. In de benadering van Yuval-Davis wordt echter niet dieper ingegaan op concrete *communities*. Daarom hebben wij een eigen benadering ontwikkeld die een specifieke analyse van het belang van de *communities* mogelijk maakt. Onze benadering biedt inzicht in drie niveaus waarop burgerschap zich manifesteert in de vorm van *belonging* met *communities* waar de jongeren deel van uitmaken. Dit gebeurt op macro-, meso- en microniveau. Het macroniveau betreft de relatie met de natiestaat als *community*. Wij gaan hier in op de *belonging* die jongeren ervaren met de natiestaat als *nationwide community* ondanks de ontoegankelijkheid van rechten en plichten. De beperkte toegang van de rechten en plichten op macroniveau heeft als gevolg dat dit op andere niveaus als het ware wordt opgelost door het collectief om de gebrekkige staat op te vangen. Hierin komen twee *communities* naar voren in gesprekken met jongeren: de *black community* in Zuid-Afrika op mesoniveau en de *direct community* op microniveau. Allereerst zullen we ingaan op het macroniveau en de manier waarop jongeren *belonging* voelen met de *nationwide community* van het ‘nieuwe Zuid-Afrika’. Daarna zullen we ons richten op het gevoel van *belonging* van jongeren op meso en microniveau en op deze manier betekenis geven aan burgerschap.

3.1. Burgerschap op macroniveau

Door Emily Fransen

Normaal is *grade 9* op vrijdagmiddag om één uur al vrij, maar deze middag doen Nomble, Themba, en Mihlali mee aan een focusgroep. Ze komen alledrie uit de *township* tegenover hun school, Nomble en Mihlali¹² wonen in golfplaten huizen, ook wel *shacks* genoemd, Themba zijn

¹² Nomble en Mihlali, 10 maart 2017, visuele methode; mapping (kaart maken van belangrijke plekken voor de jongeren in de buurt)

ouders hebben een stenen huis, zijn vader is namelijk een succesvolle *traditional healer*¹³. Ze zijn allemaal vrienden en we hebben ze dikwijls hun brood met elkaar zien delen. We waren echter ook vaak getuige van gepest onderling over elkaars economische situatie. Esihle, een tutor, legt deze schijnbare tegenstrijdigheid uit: *“That is how life is here, the kids are cruel to each other because they need to push through. If they feel sorry for each other they will stay in bed every day [...] and that does not help anyone.”*¹⁴ Het leven in de township kan wreed zijn voor jongeren zoals Nomble, Themba en Mhlali. Harde humor in de vorm van pesterijen helpt hen blijkbaar om te gaan met de situatie. Deze vrijdagmiddag werkt het drietal aan een poster waarop zij Zuid-Afrika beschrijven. *“Free for everyone”, “The best place to start a business” en “Country of opportunities”* zijn uitspraken die worden opgeschreven¹⁵. Ook noemen ze dat in Zuid-Afrika mensen gelijk zijn en dat hier iedereen de kans heeft om zijn dromen waar te maken. De optimistische opmerkingen zijn opmerkelijk, gezien de sociaal-politieke en economische omstandigheden van de jongeren.

In gesprek met de jongeren is de nadruk op positieve elementen in het omschrijven van hun land niet ongewoon. We observeren duidelijk een geloof in post-apartheid Zuid-Afrika als de *Rainbow Nation*. Dit geloof wordt vaak gelijk in de mond genomen met warme gevoelens naar Nelson Mandela die hen heeft geleerd geen wrok te hebben maar samen te leven: *“Actually the first person who really made that come was Mandela [...] So this black and white fight you know, Mandela said let's stop fighting and be equal, be one. So that is what keeps us equal.”*¹⁶ Themba geeft aan dat voor hem Mandela degene is die gelijkheid heeft gebracht en nog steeds Zuid-Afrikanen inspireert om gelijkheid na te streven. Alle jongeren die wij hiernaar vroegen uiten bewondering voor Mandela en benoemen de rechten die zij nu door hem hebben: *“He fought for us, for us to have freedom and education.”*¹⁷ zegt bijvoorbeeld Nobomi, een leerling uit grade 10.

¹³ Themba (grade 9), 16 maart 2017, semi-gestructureerd interview

¹⁴ Esihle, 14 maart 2017, participerende observatie

¹⁵ Nomble, Themba, Mhlali, Ayanthi, Dumisi en Fundani (grade 9) 7 april 2017, visuele methode; brainstormen op papier

¹⁶ Themba aan het woord in groepsdiscussie met Nomble, Mhlali, Ayanthi, Dumisi en Fundani (grade 9), 7 april 2017, focusgroep

¹⁷ Nobomi, 14 april 2017, semi-gestructureerd interview

Hoewel jongeren trots zijn op Zuid-Afrika zien zij ook dat zij niet altijd aanspraak kunnen maken op hun rechten. Masibulele, een leerling uit *grade 12*, geeft aan dat, hoewel ze Zuid-Afrika een mooi land vindt, zij als jongere niet genoeg mogelijkheden heeft om zich hier te kunnen ontwikkelen. *“First thing it is a beautiful country. It does have opportunities but not a lot of opportunities especially for young people. [...] the youth of South Africa feels like South Africa has failed them.”*¹⁸ Masibulele geeft hier aan dat de Zuid-Afrikaanse jeugd het gevoel heeft dat Zuid-Afrika hen in de steek heeft gelaten. Bijna alle jongeren geven in gesprekken met ons dan ook aan dat ze vinden dat de overheid hun verantwoordelijkheid niet of niet voldoende neemt. Zo ook Khwezi, uit *grade 11*, die teleurgesteld is in de overheid. *“We hardly have government in our area [...] that is why we are not involved in politics in my area, we feel like the government is letting us down.”*¹⁹ Khwezi geeft aan dat hij het gevoel heeft dat de overheid hem in de steek laat als jongere en dat mensen het vertrouwen in de overheid verloren zijn. Het gebrek aan vertrouwen komt terug in bijna alle gesprekken met de jongeren. Vooral instituties van de overheid zoals de politie en brandweer worden door jongeren gewantrouwd. Vaak komen deze namelijk te laat of niet opdagen in het geval van nood. Fezeka, een leerling uit *grade 12*, beschrijft hoe zij zich voelt onder de afwezigheid van de staat: *“It makes me feel sad, it makes me feel sad because if there are people who can help us like the police our anybody like the government. People who were meant to help out any problems so they should have done that and stick to their duties.”*²⁰ Fezeka spreekt hier over haar teleurstelling in de overheid, die niet voldoen aan hun plichten.

Waar de overheid afwezig is in de *townships* zien we dat de *direct community* zichzelf georganiseerd heeft voor zaken als veiligheid en welzijn. Chatterjee (2004, 38-60) stelt dat in het geval van een afwezige overheid *communities* staatsfuncties overnemen. Deze *communities* vormen zo een overlevingsstrategie en sterke emotionele inhoud (Chatterjee 2004, 38-60). Dit zien wij ook terug bij de jongeren die aangeven groot vertrouwen te hebben in de *direct community*. Yamkela uit *grade 9* geeft antwoord op de vraag: *“So if people do not trust the government, where do people put trust in? Yamkela: They put trust in themselves and in the*

¹⁸ Masibulele, 27 maart 2017, semi-gestructureerd interview

¹⁹ Kwezi, 25 maart 2017, semi-gestructureerd interview

²⁰ Fezeka, 31 maart 2017, semi-gestructureerd interview

community.²¹ Waar de jongeren aangeven geen vertrouwen te hebben in de overheid hebben ze dit wel in de *direct community*. We zullen in paragraaf 3.3.1. ingaan op de invloed van de *direct community*.

Naast een vertrouwen in de *direct community* geeft Yamkela aan dat mensen vertrouwen op hun eigen capaciteiten. Dit zien wij terug in de ambitieuze toekomstdromen die jongeren ons op verschillende wijze toonde.²² De jongeren tonen een groot vertrouwen in hun mogelijkheden om deze te bereiken, onderwijs is hierin cruciaal. Onderwijs wordt door de meeste studenten genoemd als het belangrijkste burgerrecht én plicht. Fezeka, uit *grade 12*, vertelt: “*The right to education enables you to do anything like if you don't take it seriously you are denying your own right. [...] So, if you have a right to education that would allow you to go to school it comes with the responsibility to have to go to school and do your school work.*”²³ Hier zien we een nadruk op eigen verantwoordelijkheid, de jongeren vinden dat het hun eigen plicht is om hun studie af te maken en succesvol te worden.

Door hard te studeren hopen de jongeren hun toekomstdromen waar te maken. In gesprekken komt naar voren dat hun toekomstdroom vaak verweven is met een droom voor hun *direct community*: “*I dream to be a lawyer of Britain and change my life and the way of living of my family.*”, “*When I grow up I want to be a doctor because I want to help people.*”, “*I want to volunteer myself to a library and help children to read.*”²⁴ Dit zijn delen uit een geschreven opdracht waarin naar voren komt hoe de jongeren in de toekomst hopen anderen te helpen. Hierin zien we de sociaal-politieke dimensie omdat zij in hun toekomstdroom zichzelf zien als burgers die bijdragen aan maatschappelijke ontwikkeling. Als we jongeren hun toekomstige zelf laten tekenen wordt de economische dimensie van deze dromen duidelijk. De tekeningen worden

²¹ Yamkela, 16 maart 2017, semi-gestructureerd interview

²² Toekomstdromen werden behandeld tijdens alle interviews en in twee focusgroepen (23 leerlingen in totaal, 10 maart en 17 maart, visuele methode; teken je toekomstige zelf)
Mpumeleleo, Nomble, Ayanthi, Buntu, Fikile, Elethu, Hambanathi, Lathitha, Menzi, Qhawe, Phiwe, Xolela, 17 maart 2017, visuele methode; teken je toekomstige zelf

²³ Fezeka, 31 maart 2017, semi-gestructureerd interview

²⁴ Nomble, Themba, Mhlali, Luzuko, Mabhuti, Ntando, Silumko en Aphiwe, 10 maart 2017, schrijfplicht over toekomstige zelf

gekenmerkt door mooie telefoons, luxe auto's en grote huizen.²⁵ De jongeren zien zichzelf in de toekomst als zelfstandige burgers met een goede economische status.

Als we deze dromen bekijken vanuit een lens van burgerschap, zien de jongeren zichzelf in de toekomst zowel op sociaal-politiek als economisch gebied als volwaardige burgers. Deze jongeren hebben echter door de armoede en marginalisatie in de *townships* niet de mogelijkheden die nodig zijn om deze sociaal-politieke en economische transformaties te maken (Swartz et al. 2012, 31-32). Er bestaat een discrepantie waarin de ambitieuze toekomstdromen niet overeenkomen met de sociale werkelijkheid.

Swartz volgde jarenlang jongeren in verschillende *townships* van Kaapstad. Haar studie (Swartz et al. 2012) liet eveneens een opvallend optimisme zien onder deze jongeren en enorm geloof in hun mogelijkheid om armoede te ontsnappen. De onwil om hun zelfvertrouwen te laten schaden door het leven in armoede is volgens de auteurs zowel methode als resultaat van hun wil om bij het 'nieuwe Zuid-Afrika' te horen (Swartz et al. 2012, 31-32). Ons onderzoek laat ook zien dat jongeren dromen van hun toekomstige zelf als zijnde autonome en verantwoordelijke burgers. Dit geeft hen, volgens onze analyse, het gevoel een plekje te hebben in het 'nieuwe Zuid-Afrika' van Nelson Mandela. De *belonging* op macroniveau krijgt, bij gebrek aan een echte relatie met de natiestaat door de afwezigheid van deze in de *townships*, vorm in het hebben van ambitieuze toekomstdromen waarin de jongeren wél deel uit kunnen maken in de *nationwide community*. Het thuisgevoel, *belonging* (Yuval-Davis 2006, 197) wat zo belangrijk is om een om bereidwilligheid, solidariteit en loyaliteit van leden in de natie te bevorderen (Insin en Turner 2002, 209-234) wordt zo alsnog gecreëerd. In de volgende paragraaf zullen we laten zien hoe de *belonging* tot de *black community*, op mesoniveau, ook een uiting is van burgerschap. We zullen enerzijds de sociaal-politieke en anderzijds de economische dimensie van deze analyseren.

²⁵ Cebisa, Funeka, Nobomi, Nomlanga, Siposethu, Masibulele, Vuyokazi, Khetiwe, Nandipha, Nofoto, Quaquamba 10 maart 2017, visuele methode; teken je toekomstige zelf
Mpumeleleo, Nomble, Ayanthi, Buntu, Fikile, Elethu, Hambanathi, Lathitha, Menzi, Qhawe, Phiwe, Xolela, 17 maart 2017, visuele methode; teken je toekomstige zelf

3.2. Burgerschap op mesoniveau

Door Lindsay Vogelzang

In de vorige paragraaf bleek dat jongeren op macroniveau een afwezigheid van de staat ervaren, waardoor *belonging* met de *nationwide community* voornamelijk vorm krijgt in wensen voor de toekomst. Volgens de benadering van Yuval-Davis zien we dat burgerschap vanuit *belonging* met verschillende *communities* ervaren kan worden. Na het macroniveau van de *nationwide community* ervaren jongeren een sterke *belonging* op mesoniveau met de *black community*. *Black community* is een term die wij hanteren om de groep aan te duiden waartoe alle zwarte mensen in Zuid-Afrika behoren. We leiden deze categorie af van de sociale categorisering die de leerlingen zelf maakten tijdens een focusgroep.²⁶ Het is een ambigu begrip, omdat deze soms wordt omschreven als een *community* waartoe alle zwarte mensen in heel Afrika behoren en soms wordt gezegd dat de *community* bestaat uit de zwarte mensen in Zuid-Afrika. Mensen kennen elkaar niet allemaal en het is niet beperkt tot een enkele *township*, maar alle *townships* die bekend staan als ‘*black*’ *townships*.

In dit hoofdstuk zullen we uiteenzetten hoe de sociaal-politieke en economische dimensie een gevoel van *belonging* bevorderen met de *black community*. Allereerst zal vanuit de sociaal-politieke dimensie beargumenteerd worden dat het gevoel van *belonging* met de *black community* versterkt wordt door een proces van *selfing* en *othering*. In dit proces zetten jongeren zichzelf als *black community* af tegen ‘*whites*’. De ‘*whites*’ worden gekenmerkt als ‘*the other*’ door sociaal-politieke en economische verschillen tussen beide groepen. De ervaren *belonging* met de geschiedenis van ‘*witte*’ overheersing is tevens van invloed op deze grensbepaling.

We zullen beargumenteren vanuit de economische dimensie dat sociale relaties zoals wij die hebben geobserveerd in de *townships* onder andere gebaseerd zijn op de economische situatie van mensen. Deze economische situatie wordt gekenmerkt door economische schaarste en dit creëert een gelijkwaardigheid binnen de *black community*. Deze gelijkheid creëert een gevoel van *belonging*. In een situatie waarin een individu economisch succesvol wordt en zich onttrekt aan de gelijkwaardigheid kan frictie ontstaan. Ons onderzoek laat zien dat deze frictie het gevoel

²⁶ Nomble, Mhlahli, Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 april 2017, focusgroep

van *belonging*, gecreëerd op basis van gelijkheid, niet aan het wankelen brengt maar juist onderstreept

3.2.1. Sociaal-politieke dimensie van de *black community*

Door Emily Fransen

In deze paragraaf zullen we laten zien dat de jongeren in *townships* een grote mate van *belonging* ervaren met de *black community* vanuit sociaal-politieke dimensie. De jongeren blijken hun sociale werkelijkheid grotendeels te categoriseren middels raciale kenmerken. In een proces van *selfing* en *othering* positioneren zij zich als *black community* tegen ‘whites’. Ervaren sociaal-politieke en economische ongelijkheid liggen hieraan ten grondslag. Ook de *belonging* die de jongeren ervaren met de geschiedenis van witte overheersing zowel tijdens de kolonisatie als de apartheid blijkt hierin een belangrijke factor. We zullen laten zien dat dit het leven van de jongeren beïnvloed en hun ervaren *belonging* met de *black community* versterkt.

Zes jongeren zijn bezig met de opdracht om te omschrijven wat voor soort mensen er in Zuid-Afrika wonen.²⁷ De jongeren komen erop uit dat alle soorten mensen in Zuid-Afrika wonen. “*South Africa is free for everyone madam!*” roept Dumisi, “*that is why South Africa is the best place to start a business*” vult Mihalli hem aan.²⁸ Als hen gevraagd wordt de bevolking in Zuid-Afrika te categoriseren komen vier sociale groepen naar voren, ‘blacks’, ‘coloureds’, ‘boere’ en ‘whites’. Onder de ‘blacks’ verstaan zij alle mensen met een donkere huidskleur, hier horen ook Afrikaanse migranten bij. ‘Blacks’ hebben te maken met veel armoede en geweld vertellen de jongeren. Maar het zijn ook talentvolle mensen met passie die graag roddelen en veel waarde hechten aan het verleden. De tweede categorie zijn de ‘coloureds’, dit zijn mensen met een gemixte afkomst en lichtbruine huidskleur. Hierbij wordt opgemerkt dat deze mensen vaak een mix zijn van ‘blacks’ and ‘whites’ en sommigen van hen daardoor nog ‘black traditions’ hebben. Deze groep wordt daardoor ervaren als dichter bij de ‘black’ community dan de derde en vierde categorie. De derde categorie zijn de ‘boere’, dit zijn afstammelingen van de eerste Nederlandse immigranten die in de VOC-tijd naar Zuid-Afrika kwamen. De vierde categorie zijn ‘whites’, dit zijn mensen met een lichte huidskleur, ook Aziaten horen hier volgens de jongeren bij. In de bespreking wordt genoemd dat deze mensen vaak rijk zijn en dat ze niet goed kunnen dansen

²⁷ Nomble, Mhllali, Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 april 2017, focusgroep

²⁸ Ibid.

maar dan blijft het stil. Uiteindelijk doorbreekt Nomble de stilte: “*Do white people have culture madam?*”²⁹

Deze categorisering laat een disconnectie zien van de jongeren in de *township* met andere sociale groepen in Zuid-Afrika. Met disconnectie bedoelen we hier dat de jongeren zich niet verbonden voelen met de groep, met name de groep die zij kenmerken als ‘*whites*’. Deze disconnectie komt in meerdere interviews naar voren. Bijvoorbeeld Mbulelo, een tutor, zegt als hem gevraagd wordt de mensen in Zuid-Afrika te beschrijven: “*The people in South Africa are loving. [...] I don’t know about white people or like English people, but I know that in a black community we are loving.*”³⁰ Hij geeft hier aan niet te weten of witte mensen ook *loving* zijn maar dat hij dit wel weet van de *black community*. Veel jongeren die wij spreken hebben soortgelijke uitspraken als hen gevraagd wordt iets te zeggen over alle mensen in Zuid-Afrika, de *nationwide community*.³¹

De ervaren disconnectie met ‘*whites*’ bevestigt voor de jongeren de *belonging* met de *black community*. Dit komt omdat een gevoel van *belonging* alleen kan bestaan door de uitsluiting van een andere groep. Eriksen noemt dit het bewuste en onbewuste proces van *othering* (2010; 29-45). In elke ontmoeting plaatst een individu ‘*the other*’ binnen of buiten zijn eigen *community*. Zo wordt constant bepaald wie ‘wij’ en wie ‘zij’ zijn (Eriksen 2010, 29-45). Volgens Yuval-Davis (2006, 199) is deze grensbepaling van de *community* essentieel voor het gevoel van *belonging*.

In het geval van de jongeren in de *townships* zien we dit proces van *othering* duidelijk terug. Door zichzelf als leden van de *black community* af te zetten tegen de ‘*whites*’ worden de grenzen van de eigen groep bepaald. Een gevoel van sociaal-politieke en economische ongelijkheid blijkt hieraan ten grondslag te liggen. Mhlali vertelt waarom hij het niet eens is met de stelling dat mensen in Zuid-Afrika verenigd zijn: “*Because there is no equality, that is why we are not united [...] so maybe blacks together are united and whites are united but it is not together*”.³² Zijn

²⁹ Nomble aan het woord Mhlali, Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 april 2017, focusgroep

³⁰ Mbulelo, 27 februari 2017, semi-gestructureerd interview

³¹ Dit wordt in negen interviews specifiek benoemd

³² Mhlali aan het woord, Nomble Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 april 2017, discussie middels stellingen tijdens focusgroep

klasgenootje Nomble vult hem aan *“We live here in the shacks so we are not united”*.³³ De jongeren geven aan dat de economische ongelijkheid tussen ‘blacks’ en ‘whites’ de ervaren disconnectie versterkt. In de paragraaf 3.2.2. zullen we laten zien dat binnen de *black community* ook de economische status van belang is voor het gevoel van *belonging*. Naast de economische ongelijkheid speelt ook een ervaren sociaal-politieke ongelijkheid een grote rol volgens de jongeren. Khwezi uit *grade 11* vertelt: *“Black people just feel like that if you think or do something bad about a white person the consequences are so large because that white person automatically has power over you and everyone will be on the white person's side. [...] we were raised to fear white people we were raised with the mentality that we are inferior to white people, we are raised knowing that our mothers boss is white, your living is dependent on a white person so you can never do something bad to a white person because you know that you solely depend on them.”*³⁴ Khwezi benoemt hier dat hij het gevoel heeft dat witte mensen meer macht hebben en dat deze ook een voorkeursbehandeling krijgen.

De ervaring van een oneerlijke behandeling komt vaker naar voren in interviews zoals in het volgende waar Siphosethu uit *grade 11* reageert op de vraag of ze vindt dat de overheid burgers gelijk behandelt: *“So, maybe we complain about water and people from Kraaifontein also complain about water. When it goes to the government, they first repair the water in Kraaifontein because there is a lot of white people there before they come to us. You see so it always depends, they always choose according to the skin colour or maybe how poor they are or how rich they are.”*³⁵ Siphosethu geeft aan dat het behoren tot de *black community* bepalend is voor hoeveel steun zij krijgt vanuit de overheid. Dit is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van apartheid, een geschiedenis die in deze jongeren enorm leeft vertelt onder andere Sisipho, een tutor, mij: *“We were taught that white people were this evil people who did this to our parents so this is how we are taught from home about how it was. [...] we were taught about how they stole our land from us... we don't even know anything about land. We grow up with no land but still we have that... they must bring back our land, but we don't even know it, we have never seen it. But because we were taught it is instilled in us. [...] So even if you don't want*

³³ Ibid.

³⁴ Khwezi, 28 maart 2017, semi-gestructureerd interview

³⁵ Siphosethu, 15 maart 2017, semi-gestructureerd interview

to follow it, it is your foundation.”³⁶ Sisipho spreekt over de invloed die apartheid nog heeft op haar leven. Het gebruik van ‘us’ als het gaat over de onrechten die in de apartheid zwarte mensen aangedaan werden toont de *belonging* die zij ervaart met de *black community*. Het is voor haar bepalend hoe zij witte mensen ziet en behandelt, zo geeft ze later aan expres niet te reageren op het Afrikaans (een taal die geassocieerd wordt met de witte overheersing).³⁷ Meerdere jongeren spreken over het doorgeven van wrok over de apartheid van generatie op generatie. De *belonging* met de geschiedenis gaat verder dan de apartheid.

Mihlali vertelt tijdens een focusgroep: “*But what I do not understand is that Africa you know is our country madam. But while the whites come and chase us out of our houses and stuff and they became rich because of it.*”³⁸ Mihlali doelt hier op de geschiedenis van de *KhoiKhoi* die gezien worden als de eerste bewoners van Zuid-Afrika. Opvallend is hier ook het gebruik van ‘our country’, waarmee hij met ‘our’ doelt op de *black community*. De jongeren hebben namelijk het gevoel dat zij, de *black community*, een bestemmingsrecht hebben op Zuid-Afrika omdat zij behoren tot de *Xhosa*-cultuur die afstamt van de *KhoiKhoi*. Tijdens een focusgroep vragen we aan de jongeren wat zij, als zij geschiedenisleraren waren, het belangrijkste zouden vinden om ons te leren over Zuid-Afrika. De jongeren kiezen meteen voor geschiedenis van de *KhoiKhoi*, ze vinden het belangrijk dat wij hierover leren omdat deze historie van invloed is op hun leven: “*It is our culture it is where we are from.*” zegt Themba tijdens dit gesprek.³⁹ De geschiedenis van de *KhoiKhoi* omschrijven zij aan ons als een gouden tijd waarin geen armoede was en geen geweld. Mihlali sluit zijn verhaal over de gouden tijd van de *KhoiKhoi* af met het volgende: “*The gold in Africa like a long time ago were like stones to us, nothing like really important but then the whites came and they did nothing really good and now we have to buy our gold from them*”. Ook hier is het gebruik van ‘our’ opmerkelijk, de geschiedenis van de *KhoiKhoi* heeft duidelijk een invloed op hoe Mihlali denkt over witte mensen in het nu. De *belonging* die de jongeren ervaren met de *black community* blijkt versterkt te worden door deze geschiedenis en het verscherpt de grenzen van deze.

Het belang van het delen van dezelfde achtergrond wordt ook duidelijk door de samenstelling

³⁶ Sisipho, 24 februari 2017, semi-gestructureerd interview

³⁷ Ibid

³⁸ Mihlali, 7 april 2017, focusgroep

³⁹ Themba (grade 9) 7 april 2017, focusgroep

van de tutores bij IkamvaYouth. Van elke vijf studenten die bij deze organisatie als leerling bijles kreeg kregen drie terug om zelf tutor te worden (IkamvaYouth 2015, 7). Sisipho, een tutor, vertelt het volgende over haar motivatie om bij IkamvaYouth tutor te worden: “*Because when I came here I said like, Ok guys I do not come from any better place I stay in another township [...] So yeah I do feel connected with them because of the background we come from, we all come from the same backgrounds even though we are from different townships.*”⁴⁰ Sisipho benoemt dat, ondanks dat zij niet uit dezelfde *township* komt, ze zich toch verbonden voelt met de jongeren. Ze voelt, net als alle andere tutores die wij gesproken hebben, een plicht om anderen, binnen de *black community* te helpen. Dit toont van een grote ervaren *belonging* met de *black community*.

We hebben laten zien dat *belonging* op mesoniveau met de *black community* bepaald wordt door de geschiedenis van witte overheersing. De manier waarop jongeren de mensen in Zuid-Afrika namelijk categoriseren wordt beïnvloed door de *belonging* die zij ervaren met de apartheid en kolonisatie. Ook het bestaan van sterke sociaal-politieke en economische verschillen tussen hen en de ‘whites’ draagt hieraan bij. Zij ervaren dat ‘whites’ meer aanspraak kunnen maken op overheidsdiensten en in betere economische omstandigheden leven. In de lens van burgerschap kan gezegd worden dat de jongeren, door de welstand van de witte mensen, geconfronteerd worden met de burgerschapsrechten die witte mensen wel hebben, maar waar zij geen aanspraak op kunnen maken. In dit opzicht zijn zij zich bewust van de ongelijke behandeling op basis van woonplaats en sociale positie die meerdere onderzoeken uitwijzen (Swartz et al. 2012; Enslin 2013; Abbink 2005). De jongeren ervaren deze situatie als onrechtvaardig omdat zij een bestemmingsrecht op Zuid-Afrika ervaren door hun afstamming van de *KhoiKhoi*. We zien hier duidelijk het proces van *selfing* en *othering* wat de grenzen van de *black community* als *imagined* versterkt. Volgens Yuval-Davis is dit noodzakelijk om een gevoel van *belonging* te versterken. Wij zien bij de jongeren dat inderdaad het delen van dezelfde achtergrond wordt gezien als een basis van *belonging*. In het geval van IkamvaYouth is het gevoel van *belonging* zelfs bepalend voor het aantal tutores dat zij aantrekt. De *townships* zijn een direct product van de apartheid omdat het de wijken waren waar de *black community* geforceerd moesten wonen (Abbink 2005, 3-5). In de volgende paragraaf zullen we laten zien dat naast de geschiedenis van onderdrukking

⁴⁰ Sisipho, 24 februari 2017, semi-gestructureerd interview

en huidige sociaal-politieke marginalisatie ook de waarde van economische gelijkheid bepalend is voor *belonging* met de *black community*. Dit wordt duidelijk doordat er sprake is van frictie wanneer iemand binnen de *black community* de armoede ontstijgt en daarmee de waarde van economische gelijkheid verstoort.

3.2.2. Economische dimensie van de *black community*

Door Lindsay Vogelzang

De *black community* wordt onder andere gekenmerkt door de economische situatie. Het merendeel van deze *community* leeft namelijk in economische schaarste. Onder andere toont Swartz et al. (2012, 28) bijvoorbeeld aan dat voornamelijk de zwarte populatie in armoede leeft. Aan de hand van statistieken laat ze zien dat van degenen die gecategoriseerd worden als ‘arm’ 93.3% zwart is, 6.3% is kleurling, 0.4% is Indiër en 0.1% is blank (Statistics South Africa zoals genoemd in Swartz et al. 2012, 28). In deze paragraaf gaan we in op de grenzen die de *black community* kent en waarmee het zich onderscheidt van andere groepen. Deze grenzen worden benadrukt wanneer frictie ontstaat. Dit komt met name voor wanneer mensen economisch succesvoller worden dan gemiddeld in de *community* en niet langer als ‘arm’ bestempeld worden. Waar normaal geen sprake is van frictie, kan deze ontstaan aan de grenzen van de *black community*. De economische status van ‘arm’ maakt een verschuiving vanwege het economisch succes die deze mensen ervaren.

Op een regenachtige middag hebben acht meiden zich verzameld in het lege klaslokaal in het gemeenschapscentrum. Het lokaal biedt de perfecte akoestiek voor de activiteit⁴¹ waarvoor de jongeren vandaag zijn gekomen: het luisteren en bespreken van verschillende soorten muziek. Cebisa (leerling *grade 11*) heeft haar favoriete *playlist* al aangesloten op de speakers en begint te dansen en mee te zingen. Funeka (leerling *grade 10*) blijft ook niet stilstaan en haar lijf danst mee op de muziek. Met binnenkomst van de meiden en de muziek is het lokaal binnen vijf minuten omgetoverd tot heuse dansvloer. De andere meiden vormen een halve cirkel om Cebisa en Funeka heen. De meiden lijken zich erg op hun gemak te voelen wanneer ze dansen. Met muziek en dansen worden veel verhalen en boodschappen verteld. Dit is, naast dat de jongeren erg veel van muziek houden, een van de redenen waarom het analyseren van songteksten en het

⁴¹ Funeka, Cebisa, Siphosethu, Nobomi, Fundiswa, Vuyokazi, Boniswa, Kholiwe 31 maart 2017, focusgroep waarin songteksten werden geanalyseerd als associatieve onderzoeksmethode (hierna wordt naar deze activiteit gerefereerd als ‘songtekst analyse’).

luisteren van muziek als methode is gebruikt bij deze doelgroep. Tijdens deze middag hebben we de songteksten van verschillende (inter)nationale artiesten met elkaar besproken. Een interessante discussie kwam op bij de songtekst van de Zuid-Afrikaanse rapper Emtee. Fundiswa is een toegewijde leerling in haar laatste jaar. Ze woont zelf in de *township* waar het gemeenschapscentrum zich bevindt. Ze vertelt: “*The song is about being successful and being successful like Emtee. He is from the village, then he came to the townships. From the township he is in suburbs now.*” Met *suburbs* doelt ze op de wijken waar rijke mensen wonen. In haar verhaal komt naar voren dat ze het als vooruitgang ziet wanneer je verhuisd van de *township* naar de *suburbs*. De andere jongeren knikken instemmend wanneer ze spreekt over de *suburbs*. Hiermee kan gezegd worden dat materiële rijkdom bepaald wordt door ruimtelijkheid, waarin de *townships* gelijk staan aan economische schaarste en de *suburbs* aan economisch succes. Fundiswa vervolgd haar verhaal: “*It is about success, being successful. And then he found fame and money, there is some jealousy. People being around him being jealous because he is successful now.*”⁴² Wat ze hiermee bedoelt is dat succes kan leiden tot jaloezie en afgunst. Waar mensen elkaar succes gunnen op microniveau, zoals bijvoorbeeld familie, lijkt op mesoniveau geen sprake te zijn van gunnen maar misgunnen. Dit blijkt ook uit de songtekst zelf wanneer de jongeren vertellen waar de rap over gaat: “*A black person doesn’t want to see another black person to be successful.*”⁴³

Deze uitspraak lijkt lijnrecht te staan op het idee van eenheid en gelijkheid als basis van de *community*. Waarom willen ze niet zien dat de ander succes heeft binnen de *black community*? Nobomi (leerling *grade 10*) geeft aan dat mensen niet willen zien dat je succesvol bent in het leven, “*because they like to see you being poor.*”⁴⁴ Zoals we hiervoor aangeven ‘lijkt’ dit lijnrecht te staan op het idee van eenheid en gelijkheid. Lijkt plaatsen we tussen aanhalingstekens, om dat te beargumenteren gaan we eerst terug naar het idee van de *black community* en haar grenzen.

Zoals in de inleiding al werd aangegeven gaan we ervan uit dat de *black community* bestaat uit de zwarte bevolking in Zuid-Afrika. Het grootste deel van deze *community* woont in vergelijkbare omstandigheden als onze informanten. Hoewel deze mensen elkaar niet allemaal

⁴² Fundiswa, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁴³ Nobomi, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁴⁴ Ibid.

kennen zijn zij verbonden door dezelfde omstandigheden, de armoede, ook wel aan te duiden als hun economische situatie. De armoede onder deze mensen zorgt ervoor dat gelijkheid nagestreefd wordt. Iedereen is arm en dit maakt iedereen gelijk. Gelijkheid is een belangrijke waarde binnen het begrip van burgerschap en deze waarde van gelijkheid vormt de basis voor de *community* van de zwarte mensen in Zuid-Afrika. Binnen de *black community* wordt de gelijkheid in stand gehouden door een systeem van reciprociteit. Dit systeem ontstaat op basis van een economische noodzaak die heerst om elkaar te helpen en voor elkaar te zorgen. Hierdoor ontstaat een vicieuze cirkel waarin men afhankelijk van elkaar blijft omdat men elkaar nodig heeft. Wanneer iemand succesvol wordt, zoals in het voorbeeld van de songtekst van Emtee, creëert dit frictie aan de grenzen van de *black community*. Men onttrekt zich als het ware aan de vicieuze cirkel die gebaseerd is op wederzijdse afhankelijkheid, omdat hij/zij niet meer dezelfde economische status deelt als de rest van de *black community*. Men gaat zich anders verhouden tot de *black community* en past daardoor niet meer binnen de waarde van gelijkheid die centraal staat.

Succes veroorzaakt frictie, maar wat houdt het precies volgens de jongeren in om succesvol te zijn? In eerste instantie weten de jongeren een overwogen antwoord te geven dat succes niet alleen maar draait om geld, maar juist om goed te zijn in wat je doet en iets teruggeven aan de *community*.⁴⁵ Nomlanga, een ambitieuze leerling in zijn laatste jaar, vertelt wat succesvol zijn voor hem betekent: *“In the future you can have your own things, owning your own things you know to be employed in a good way. To be successful in life is to be recognized to do something good in the community and to achieve your goals.”*⁴⁶ Dit komt bij meerdere jongeren naar voren tijdens een middag waarin ze een illustratie maken van de toekomstvisie van henzelf. Tijdens de nabespreking vertellen ze dat succes hard werken betekent en het bereiken van je doelen.⁴⁷ Een andere leerling, Khwezi (*grade 11*) geeft het voorbeeld van Moeder Theresa waarmee hij aangeeft dat je zonder veel geld te hebben veel goede dingen kunt doen en hiermee beroemd kunt

⁴⁵ Cebisa, Funeka, Nobomi, Nomlanga, Sipoethu, Masibulele, Vuyokazi, Khetiwe, Nandipha, Nofoto, Quaquamba, 10 maart 2017, focusgroep waarin jongeren werd gevraagd om thematische illustraties te maken als associatieve onderzoeksmethode. De thema's gingen over wie ze 'nu' zijn en hoe ze zichzelf zien in de toekomst (hierna refereren we naar deze focusgroep als 'focusgroep thematische illustraties')

⁴⁶ Nomlanga, 10 maart 2017, focusgroep thematische illustraties

⁴⁷ Cebisa, Funeka, Nobomi, Nomlanga, Sipoethu, Masibulele, Vuyokazi, Khetiwe, Nandipha, Nofoto, Quaquamba, 10 maart 2017, focusgroep thematische illustraties nagesprek

worden.⁴⁸ Een voorbeeld zoals Moeder Theresa doet vermoeden dat succes enkel gebaseerd is op wat iemand doet en niet op status en uiterlijk, gezien het altruïstische werk van Moeder Theresa. Opvallend is dat, na doorvragen, de jongeren, zowel in groepsverband als in individuele interviews, aangeven dat je wel duidelijk kunt zien wanneer mensen succesvol zijn. Het uiterlijk vertoon van succes zit hem voornamelijk in wat je hebt. Nomlanga legt uit dat: “*First of all a successful person you can see by driving a beautiful car like living the luxury life. You can have a beautiful house and beautiful wife, have kids you can have many things when you are successful so that is how you see.*”⁴⁹ Je ziet in de deze en eerdere uitspraken van Nomlanga twee elementen van succes met als eerste het bereiken van je doelen en vervolgens het luxe leven en uiterlijk vertoon. Deze laatste veroorzaakt frictie in de *black community*, want zoals Khwezi aangeeft: “*In South Africa we do not judge you but we judge the stuff you have.*”⁵⁰

De frictie bestaat uit de veranderende houding ten opzichte van de mensen die succes hebben ten gevolge van hun veranderende economische status. Met het voorbeeld uit de songtekst van Emtee, waarin hij rapt dat zwarte mensen niet willen zien dat andere zwarte mensen succesvol zijn, trekken de jongeren onder andere de conclusie dat zwarte mensen jaloers zijn.⁵¹ Bij het luisteren naar het nummer legt Fundiswa uit dat ze rijkere mensen uit dezelfde *community* naar beneden willen halen naar dezelfde armoede als waarin zij leven.⁵² Waarom dit specifiek naar de eigen groep gericht is kan komen doordat de jongeren de rijkdom van ‘whites’ als vanzelfsprekend ervaren. Dit blijkt uit gesprekken over wat voor mensen waar wonen, zo wonen ‘whites’ voornamelijk in de *southern suburbs*.⁵³ De sfeer in het klaslokaal tijdens het bespreken van het nummer van Emtee wordt beïnvloed door het onderwerp van jaloezie. Je voelt dat er onder deze uitspraken veel gevoel en emotie verborgen zit dat zich uit in scherpe uitspraken. Niet alle meiden voelen zich even op hun gemak bij het bespreken van dit onderwerp, maar Fundiswa en Nobomi willen graag mij op de hoogte brengen van de situatie. Fundiswa vertelt dat vooral zwarte mensen jaloers zijn en wanneer gevraagd wordt waarom zij dat zijn antwoord ze: “*This community is so poor, so everyone must be poor. So, if you are successful you are different from*

⁴⁸ Khwezi, 28 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁴⁹ Nomlanga, 30 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁵⁰ Khwezi, 28 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁵¹ Funeka, Cebisa, Siphosethu, Nobomi, Fundiswa, Vuyokazi, Boniswa, Kholiwe 31 maart, songtekst analyse

⁵² Fundiswa, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁵³ Veldwerknootities van 20 maart 2017

them, then you become a source of jealousy.”⁵⁴ Deze jaloezie kan grote gevolgen hebben en stelt de gelijkheid van de *black community* op de proef. Voorbeelden hiervan zijn hekserij en criminaliteit zoals genoemd door de jongeren.

Siphosethu (leerling *grade 10*) legt uit dat hekserij plaatsvindt als mensen jaloers zijn en handelen om de persoon in kwestie naar beneden te halen. Ze geeft een voorbeeld: “*Maybe I am living there and suddenly I get a scholarship. They can go to some medic house, traditional doctors and something is going to happen like either they kill you or cause disease. They will make something happen to you and then you are on the same level as them going back to where you started so that is what happens.*”⁵⁵ Hiermee geeft Siphosethu aan dat het streven naar de gelijkheid vanuit jaloezie ernstige vormen aan kan nemen. Zo sterk is de invloed van gelijkheid op *belonging* met de *black community*. Een andere gevolg van succes bespreekt Fundiswa in relatie tot de videoclip van Emtee: “*Next to jealousy you have also crime, because I could relate to the video about the song. Later in the video he’s been robbed. He started to be successful and then he’s being robbed. When he was not successful he was going with the community and they did nothing to him. Now he is being successful they try to rob him and try to stop that [his success].*”⁵⁶ Fundiswa laat hiermee zien dat mensen, zodra ze succesvol worden of laten zien hoe succesvol ze zijn, een doelwit van criminaliteit worden. Interessant hieraan is dat mensen dit niet in eerste instantie doen om er zelf beter van te worden, maar om het succes van de ander te doen stoppen.

Het succes zorgt op deze manier dat mensen zich distantiëren of gedistantieerd worden van de *black community*. Om met deze frictie om te gaan kiezen succesvolle mensen er vaak voor om te verhuizen, weg uit de *community* naar de welvarende *suburbs*. Hiermee stellen ze zichzelf buiten de grenzen van de *community* of voelen ze zich gedwongen dit te doen. Fundiswa omschrijft dit als een scenario waarin iemand wordt verstoten. “*Because he is successful all of a sudden where as he is brought up in poverty.*”⁵⁷ Hiermee bedoelt ze dat degene zijn afkomst, die gekenmerkt wordt door de armoede, niet langer erkend en hierdoor niet langer behoort tot deze *black community*. Dit geldt volgens haar voor iedereen die succesvol wordt, maar ze geeft ook aan dat

⁵⁴ Fundiswa, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁵⁵ Siphosethu, 30 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁵⁶ Fundiswa, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁵⁷ Ibid

dit soort situaties men tegenhoudt om succesvol te worden. Op de vraag of ze dat verder uit wil leggen vertelt ze dat iemand kan denken: *“I don’t want to be successful, because my community will abandon me and forsaken me and be jealous of me when I’m successful.”*⁵⁸ Daarnaast geeft ze aan dat dit voornamelijk in de *black community* plaatsvindt: *“Because you find this is very rare in the white community, because everybody is successful there. So, people won’t get jealous because everybody is successful.”*⁵⁹ Hoewel de jongeren zich bewust zijn van deze sociale werkelijkheid houdt dit hen niet tegen om te blijven streven naar opwaartse mobiliteit zoals in de paragraaf over macroniveau staat beschreven. Ze blijven ambities hebben voor een succesvol leven, met dit bewustzijn in hun achterhoofd. De situatie die hierboven is omschreven vormt volgens de jongeren een patroon waarin armoede in stand wordt gehouden waarvan Nobomi zegt: *“They keep each other poor.”*⁶⁰ Een uitzondering wordt gemaakt door de jongeren wanneer het familie betreft, die elkaar wel het succes gunnen wanneer dit het geval is.

Tot slot kan er een kanttekening geplaatst worden bij het idee van het verstoten van mensen, omdat dit niet geldt voor iedereen. Zo geeft Cebisa (leerling *grade 11*), tijdens de groepsdiscussie over de rap van Emtee, aan dat niet iedereen verhuist, maar dat ook mensen blijven wonen in de *townships*. Dit gebeurt echter op de voorwaarde dat ze zich ‘normaal’ gedragen en hun succes niet in grote mate uiterlijk vertonen⁶¹. Cebisa vertelt dat mensen die niet zijn verhuist, ondanks hun succes, niet aan anderen laten zien hoe succesvol ze zijn maar de nadruk ligt op: *“ordinary just as everybody around you.”*⁶² Ze bedoelt hiermee dat ze dezelfde economische standaard aanhouden als de rest van de *black community* om op deze manier deel uit te kunnen blijven maken van dezelfde *community*. Zo vallen ze niet uit de toon en/of worden niet tot doelwit van criminaliteit en hekserij bestempeld. Ze blijven op deze manier onderdeel van de sociale relaties die gebaseerd zijn op wederkerigheid en gelijkheid. In dit geval is de *belonging* aan de *community* zo groot dat mensen hun individuele welvaart hierop willen aanpassen. Dit is opmerkelijk wanneer je dit bekijkt in relatie tot de waarde van *giving back*. Volgens dit idee zou het voor de hand liggen dat bijvoorbeeld zwarte rijke mensen een gedeelte

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Fundiswa, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁶⁰ Nobomi, 31 maart 2017, songtekst analyse

⁶¹ Cebisa, 17 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁶² Ibid.

van hun inkomen zouden afstaan aan de rest van de *black community* om op deze manier de gelijkheid in stand te houden. In gesprekken met jongeren komt naar voren dat dit wel gebeurt, maar alleen in familierelaties. Dit laat zien dat er grenzen zitten aan het idee van *giving back*. Hieruit kun je opmaken dat binnen de *black community* een sterke mate van *belonging* is, maar dat dit ook een beperking heeft en bijvoorbeeld niet het niveau van de familie evenaart.

Als we de gedeelde economische status van de *black community* op mesoniveau door de lens van burgerschap bekijken zien we een streven naar gelijkheid waartoe men een sterk gevoel van *belonging* ervaart. Deze waarde is een onderdeel van burgerschap. Het idee van de *black community* is gebaseerd op gelijkheid. Fricctie ontstaat wanneer iemand zich vanuit economische dimensie anders gaat verhouden tot de *black community*. Dit onderstreept juist de waarden van eenheid en gelijkheid die de *black community* kenmerkt. Op microniveau gaan we in op *belonging* van jongeren met de *direct community* en hoe dit invulling geeft aan burgerschap door een zeer interessant en complex systeem van reciprociteit.

3.3. Burgerschap op microniveau

Door Lindsay Vogelzang

In 3.2. Burgerschap op mesoniveau, hebben we het gevoel van *belonging* met de *black community* van de jongeren besproken. Het laatste niveau van onze benadering betreft de meest de *direct community*. We introduceren de term *direct community* om het verschil aan te duiden tot de *black community* op mesoniveau. Op mesoniveau is al naar voren gekomen dat *community* een begrip is waar in eerste instantie jongeren geen eenduidige definitie van geven. Ditzelfde geldt op microniveau van de *direct community*. Sommige jongeren geven aan dat hun *direct community* een straat omvat, terwijl andere over meerdere straten spreken. Wat in alle omschrijvingen naar voren kwam is dat mensen binnen de *community* elkaar kennen en helpen. In dit hoofdstuk spreken we daarom over de *direct community* als een gemeenschap die gebonden is aan een fysieke locatie die een of meerdere straten kan beslaan, maar waar iedereen elkaar kent.

Allereerst beargumenteren we vanuit de sociaal-politieke dimensie dat de *direct community* zichzelf heeft georganiseerd om veiligheid en welzijn binnen de *community* te bevorderen.

Jongeren ervaren een grote mate van *belonging*, omdat de *direct community* hen veiligheid en een gevoel van ‘thuis’ biedt.

Tot slot beargumenteren we dat de economische dimensie bepalend is voor het vormen van het netwerk van sociale relaties in *townships*. De economische situatie van de mensen in *townships* wordt gekenmerkt door economische schaarste en dit creëert een noodzaak om elkaar te helpen waardoor een systeem van reciprociteit tot stand komt. Dit systeem creëert een gevoel van *belonging* met de *direct community*, omdat men sociale relaties opbouwt op basis van wederzijdse afhankelijkheid

3.3.1. Sociaal-politieke dimensie van de *direct community*

Door Emily Fransen

In deze paragraaf zal inzicht gegeven worden in de sociaal-politieke situatie van de *township*. Uit gesprekken met de jongeren blijkt dat de *direct community* zichzelf op sociaal-politieke wijze georganiseerd heeft om de veiligheid en leefbaarheid binnen de *direct community* te verbeteren. Binnen de *direct community* zijn sleutelfiguren die bemiddelen tijdens onderlinge problemen en een brug zijn tussen leden van de *direct community* en politieke organen. Op het gebied van criminaliteit treedt de *direct community* als geheel op tegen misdadigers in de vorm van lynchpartijen. Jongeren geven aan groot vertrouwen te hebben in de *direct community*, meer nog dan in overheidsinstanties zoals de politie. We zullen laten zien dat de manier waarop jongeren burgerschap ervaren sterk bepaald is door de waarden van de *direct community*.

Tien jongeren uit *grade 9* zitten in een kring rondom een groene wensboom die getekend is op het bord aan de muur voor hen. Er is hen gevraagd een wens op te schrijven voor hun buurt en op de wensboom te plakken. Anathi wenst voor meer positiviteit in haar buurt: "*I wish my neighborhood can be more positive, not negative, and do things that are positive so that they can inspire little boys and girls.*"⁶³ Haar vriendinnetje Funeka wenst voor minder misdaad in de buurt zodat zij niet meer bang hoeft te zijn: "*I wish crime can stop in my neighborhood so we can walk safely, not scared.*"⁶⁴ Deze wensen reflecteren wat jongeren in de *townships* dagelijks meemaken. Als we jongeren vragen hun buurt te beschrijven wordt er gesproken over de hoge

⁶³ Anathi, Funeka aan het woord, overige deelnemers focusgroep Buntu, Mpumelelo, Nomble, Mhlali, Ayanthi, Fikile, Menzi en Qhawe, 10 maart 2017, associatieve methoden; wensen opschrijven

⁶⁴ Ibid.

misdaadcijfers, het drugsgebruik, het ontbreken van schoon water of goede huizen, xenofobie, verkrachting, tienerzwangerschappen, werkloosheid en *gangster* geweld.⁶⁵ Jongeren ervaren deze omstandigheden als akelig en zouden hier graag verandering in zien, zo blijkt onder andere uit de wensen op de wensboom. Het beeld dat de jongeren schetsen van hun buurt past bij de literatuur over *townships* in Kaapstad die spreken over onder andere hoge misdaadcijfers en gewelddadigheid (De Lannoy 2008, 2-3; Abbink 2005, 17-20). Ook de toekomstdromen zoals besproken op macroniveau reflecteren vaak de negatieve omstandigheden in de *township*. Een voorbeeld hiervan is Buntu uit *grade 9* die schrijft over haar toekomstdroom: “*I wish to become a social worker because there are many children and adults in my community that need help [...] there are many people that need food, clothes, love and shelter.*”⁶⁶ Zij geeft aan dat ze in de toekomst in staat wil zijn mensen in haar *direct community* te helpen omdat ze zien dat velen van hen in nood zijn. De jongeren in ons onderzoek tonen zo een groot bewustzijn van de problemen in hun *direct community* en de invloed die dit heeft op hen.

De staat heeft een verantwoordelijkheid voor de bescherming van haar burgers op politiek, sociaal en economisch niveau (Turner 2002, 69-87). Zowel op het gebied van bescherming tegen geweld, het garanderen van sociale rechten en het voorzien van een minimum levensstandaard geven de jongeren aan dat de overheid tekort schiet. Volgens jongeren neemt de staat dan ook geen of te weinig verantwoordelijkheid in het oplossen van problemen in hun *direct community*. Sisipho, een tutor die zelf in een township woont vertelt: “*They are not very much present, but okay you would see police now and then but government officials... we do not even know our ward councillor and we hardly see him [...] they should be very visible, it is bad.*”⁶⁷ Het is duidelijk dat Sisipho vindt dat de overheid niet genoeg aanwezig is, ook ze is ook kritisch over de bedoelingen van de overheid: “*I am not sure whether they are trying to help, but I think if they were actually trying to be part of the community they should be more with us. [...] they decide for us instead of coming to us and including us in their decision-making processes.*”⁶⁸ De beschrijvingen van de jongeren komen overeen met de uitstraling van wetteloosheid in de *township*. Emily schrijft in haar veldwerk notities: “*In de township ervaar ik een gevoel van*

⁶⁵ Buntu, Mpumelelo, Nombale, Mhlahli, Ayanthi, Fikile, Menzi, Qhawe, Anathi Funeka, 10 maart 2017, lijst samengesteld tijdens focusgroep

⁶⁶ Buntu 17 maart 2017, visuele methode; teken je toekomstige zelf

⁶⁷ Sisipho, 24 februari 2017, semi-gestructureerd interview

⁶⁸ Ibid.

wetteloosheid. Grote betonnen hekken die de buurt moeten scheiden van het spoor zijn op kapot gemaakt en mensen lopen vrij over het spoor, wat verboden is. Er staan groene vuilnisbakken waar 'Do not litter' op staat maar die omringd worden door rondzwerfend vuil. De treinen zitten zo overvol dat mensen uit de ramen hangen en op de daken gaan zitten.”⁶⁹ De afwezigheid van de overheid is duidelijk zichtbaar in de *township* en voelbaar voor de jongeren. Bijna alle jongeren spreken over het gebrek aan vertrouwen dat zij hebben in de overheid en overheidsinstanties. Siposethu, een tutor, vertelt: “You know, like, when something happens the first thing you do is to call the police. And even if someone is gunned they don't come up or they will come hours later. Like, for instance my cousin was killed in our yard and we called the police but they did not come up. They only came up an hour later and she was already dead.”⁷⁰ Hoe ingrijpend de gevolgen zijn voor de jongeren wordt duidelijk uit het verhaal van Siposethu, het kan het verschil betekenen tussen leven en dood.

De afwezigheid van de overheid heeft ervoor gezorgd dat de *direct community* zich op verschillende manieren georganiseerd heeft om veiligheid en welzijn in de buurt te bevorderen. Turner (1993, 209-230) en Chatterjee (2004, 38-60) spreken in hun werk over de besturingsstructuren die *direct communities* ontwikkelen als overlevingsstrategie in tijden van onderdrukking. Deze overlevingsstrategieën zijn volgens Turner ook na de periode van onderdrukking nog van invloed op de leden van de *direct community* (Turner 1993, 209-230). Op sociaal-politiek gebied zien we dat de *direct community* in de *township* zichzelf georganiseerd heeft om te voorzien in basisbehoeften en om onderlinge problemen op te lossen. Het voorzien in basisbehoeften uit zich onder jongeren in het belang wat zij hechten aan elkaar helpen. In de volgende paragraaf zullen we laten zien hoe dit plaatsvindt in een systeem van reciprociteit en waarom dit bijdraagt aan *belonging*, nu zullen we ons richten op de sociaal-politieke kant van *direct community*.

Uit gesprekken met de jongeren komt duidelijk het belang van de *direct community* naar voren in hun leven. De *direct community* is zowel iets goeds als iets slechts vertelt Muhlali uit *grade 9*. “It is a good thing because in a community we help each other. And a bad thing because my

⁶⁹ Veldwerknootities van 14 maart 2017

⁷⁰ Siposethu, 15 maart 2017, semi-gestructureerd interview

*community is full of crime, gangsters, alcoholists.”*⁷¹ De mensen binnen de *direct community* delen in het goede en helpen elkaar met het slechte. Bijvoorbeeld tegen misdaad treedt de *direct community* op. In het geval van misdadbestrijding neemt de *direct community* bij gebrek aan vertrouwen in de politie dikwijls het heft in eigen handen leggen leerlingen ons uit tijdens een focusgroep:

Ayanthi: The community makes decisions, they will take bad persons to the train. Or just, if people are afraid to kill the person they will call the police.

Emily : Ok but that is not the first thing the community will do?

Ayanthi: No, the first thing is to beat him.

Emily : I heard about that, that the community deals with criminals

Mihlali: Because the people are tired madam because the police do not even take that person to the police station so that is why people take the situation in their own hands.

Emily: But who does that exactly and who decides? Is it the men or the women?

Nomble: They all do, it is the whole community.

Emily: So, men, women, children?

Nomble: All of them, even grannies.

Uit het bovenstaande gesprek komt naar voren dat de *direct community* optreedt tegen criminaliteit omdat de politie hen niet helpt. De jongeren maken ons expliciet duidelijk dat de *direct community* hierin als geheel optreedt. Dit toont de politieke functie van de *direct community*, omdat deze opkomt voor het recht van veiligheid van de leden van de *direct community*. De *direct community* neemt hierin functies over die de overheid, volgens hen, laat liggen. Op het gebied van *belonging* treedt de *community* hier actief op voor veiligheid. Nomble vertelt tijdens een focusgroep dat zij een groot vertrouwen heeft in de *direct community*: “*because the community is always removing people who are doing crime.*”⁷² Haar klasgenootjes die ook aanwezig zijn bevestigen haar uitspraak, Mihlali vult haar aan “*Even the police men get beaten by the community*”⁷³. Deze uitspraken bevestigen het werk van Yuval-Davis (Yuval-

⁷¹ Mihlali, 10 maart 2017, associatieve methode; na-bespreking van opdracht mapping (kaart maken van belangrijke plekken voor de jongeren in de buurt)

⁷² Nomble (aan het woord) Funeka, Mihlali, Fundani, Themba, Fikile, Andiswa, Esihle, Buntu, Mpumelelo (grade 9), 1 april 2017, focusgroep

⁷³ Ibid.

Davis 2006, 197) over het belang van ‘veilig zijn’ voor *belonging* met de *direct community*. De leerlingen geven namelijk aan de *community* te vertrouwen, omdat die criminaliteit aanpakt.

Hoewel de *direct community* als geheel optreedt in het geval van lynchpartijen zijn er ook individuen in de *direct community* die meer invloed hebben. Dit zijn sleutelfiguren in de *direct community* waar bewoners langs kunnen gaan met problemen. Deze mensen geven deze klachten gebundeld door aan overheidsinstanties. Nomble beschrijft zo’n persoon in haar buurt genaamd Father Matatu: “*When people have complaints they go to his house and he writes them down. There are meetings held in this neighborhood center [...] the people come to him, he tells the board and then the board arranges a meeting and then the community members come also. And they make decisions there.*”⁷⁴ Father Matatu is iemand in haar *direct community* die naar zeggen van Nomble een brug is tussen de mensen en officiële politieke instituten. Dit blijkt uit het feit dat hij de klachten verzameld en hij die vervolgens doorgeeft bij officiële vergaderingen met overheidsinstanties. In een *direct community* zijn meerdere van dit soort individuen die de hiërarchie bepalen door hun leiderschap. Soms zijn het religieuze leiders zoals Father Matatu maar ook huisvrouwen of bedrijfseigenaren vervullen deze rol.

Insin en Turner (2002, 307) noemen de ruimtelijke omgeving de broedplaats voor burgerschap omdat de eerste emotionele en verantwoordelijke verbindingen van mensen vaak met de familie of *direct community* zijn. In het geval van jongeren in *townships* zien we dat hun sociaal-politieke positie in de *township* ervoor zorgt dat ze al vroeg in hun leven geconfronteerd worden met armoede, geweld en criminaliteit. Daarnaast heeft de *direct community* een grote invloed op het leven van de jongeren omdat deze statelijke functies heeft overgenomen. Binnen de *direct community* wordt de jongeren bijvoorbeeld hun recht op veiligheid gegarandeerd maar dit staat ook tegenover de plicht dat jongeren bijdragen aan de veiligheid binnen de *direct community*. Geweldpleging of criminaliteit wordt in de *direct community* immers bestraft met lynchpartijen. In het licht van de theorie van Insin en Turner (2002, 307) zien we dat deze ruimtelijke omgeving inderdaad invloed heeft op de burgerschapswaarden van jongeren.

Tijdens een focusgroep stellen de jongeren een advies op voor een medeburger die van plan is naar een *township* te verhuizen. Het blijkt hieruit dat jongeren het belangrijk vinden dat je

⁷⁴ Ibid.

zelfstandig bent; ze raden de nieuwkomer aan snel een baan te vinden of, beter nog, baankansen voor anderen te regelen. Ook het bijdragen aan de *direct community* wordt als zeer belangrijk ervaren. De jongeren adviseren de nieuwkomer de mensen in de buurt te leren kennen, en de mensen te helpen die dat nodig hebben. Juist de waarde van teruggeven aan de *community*, *giving back*, is ook wat de jongeren positief vinden aan hun *direct community*.⁷⁵ Tijdens de opdracht werden ze aangespoord na te denken over manieren waarop hun denkbeeldige nieuwe buurman of vrouw snel zou integreren in de *direct community*. Dit heeft hen aan het nadenken gezet over de waarden die bij hun *direct community* horen.

Tijdens deze focusgroep werd aan dezelfde jongeren gevraagd te omschrijven wat zij zien als goed en slecht burgerschap; Een goede burger behandelt iedereen gelijk en met respect, hij helpt anderen door eten, geld of tijd te doneren en hij geeft veel om onderwijs. Een slechte burger is volgens de jongeren iemand die racistisch is, criminele activiteiten onderneemt, gewelddadig is, drugs gebruikt of een gangster is.⁷⁶ De associatie die jongeren hebben met slecht burgerschap heeft duidelijk te maken met de invloed van de omstandigheden in de township waar drugsgebruik, criminaliteit en geweld in grote mate aanwezig is (DeLannoy 2008, 2-3; Abbink 2005, 2-3). Het beeld wat de jongeren hebben van een goede burger laat duidelijk de waarde van *giving back* zien. Deze waarde komt duidelijk voort uit de waarde van de *direct community* van *giving back*. Bijvoorbeeld in de opdracht met adviezen spreken de studenten van het belang om geld, tijd en respect te geven aan mensen in de *direct community*.⁷⁷

Op het gebied van de sociaal-politieke dimensie van de *townships* hebben we laten zien dat jongeren zich veilig voelen in de *township* door de manier waarop deze omgaat met criminaliteit en problemen. De *direct community* op microniveau neemt hierin functies over die traditioneel gezien bij de overheid horen. Mbulelo, een tutor, brengt onder woorden hoe zij zich voelt over haar *direct community*: “*To me it just shows that people can live in harmony and people can help each other, it just brings me a sense of hope and a sense of belonging.*”⁷⁸ Het is duidelijk dat je jongeren een sterk gevoel van beloning ervaren met de *direct community*. De jongeren ervaren de waarden van hun *direct community* als burgerschapswaarden. Zo heeft de *direct community* een

⁷⁵ Nomble, Mhlahi, Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 april 2017, focusgroep

⁷⁶ Nomble, Mhlahi, Ayanthi, Fundani, Dumisi, Themba, 7 maart 2017, focusgroep

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Mbulelo, 27 februari 2017, semi-gestructureerd interview

invloed op het ervaren burgerschap. We zullen in de volgende paragraaf laten zien hoe de waarde van *giving back* voortkomt uit het systeem van reciprociteit.

3.3.2. Economische dimensie van de *direct community*

Door Lindsay Vogelzang

Tot slot zullen we de invulling van burgerschap vanuit de economische dimensie op microniveau van de *direct community* bespreken. In deze paragraaf beargumenteren we hoe burgerschap zich manifesteert in een systeem van reciprociteit in de *direct community*. Allereerst kijken we naar de manier waarop sociale relaties worden gevormd door reciprociteit in deze context. Vervolgens laten we zien dat de reciprociteit bijdraagt aan de ontwikkeling van een gevoel van *belonging* aan de *community*. Tot slot beargumenteren we dat *belonging* een belangrijke rol speelt in het vervullen van rechten en plichten van burgerschap in het systeem van reciprociteit op lokaal niveau.

De *direct community* beslaat voor jongeren meer dan enkel de directe omgeving. Uit diverse interviews blijkt dat het ook gaat om een gevoel en idee. Zo stelt Nomlanga (leerling *grade 12*) dat een *community* gedefinieerd wordt door iemand te helpen die dichtbij je staat. Om een *community* te vormen moet je volgens hem andere mensen helpen.⁷⁹ Op de vraag wat volgens hem een *community* is geeft Khwezi, een leerling uit *grade 11*, een soortgelijk antwoord: “*For me a community it is people living in the same area but now the instance of community in the word is unity. It is people living in unity helping each other and just looking after each other, for me that is a community.*”⁸⁰ Hiermee koppelt hij het idee van *direct community* aan de waarde van eenheid.

Zoals op mesoniveau is gebleken bestaat dit gevoel van eenheid onder andere uit de waarde van gelijkheid. Waar we dit op mesoniveau hebben aangetoond door te focussen op de grenzen van gelijkheid, draait het microniveau om de daadwerkelijke manifestatie van gelijkheid. Dit gebeurt in de vorm van een relevant onderdeel van burgerschap, namelijk rechten en plichten. De gebrekkige toegang tot rechten en plichten op het niveau van de natiestaat wordt in bepaalde

⁷⁹ Nomlanga, 30 maart 2017, semi-gestructureerd interview

⁸⁰ Khwezi, 28 maart 2017, semi-gestructureerd interview

mate opgevangen door *direct community* op microniveau. De rechten en plichten komen naar voren in het systeem van reciprociteit waar de sociale relaties gebaseerd zijn op economische omstandigheden.

In de context van de *township* is er sprake van een overeenkomstige economische situatie tussen individuen. Het idee van ‘elkaar helpen’ en ‘zorgen voor elkaar’ komt voor uit een economische noodzaak waarin mensen elkaar nodig hebben. In de *direct community* ligt de nadruk op wat het individu, vanuit eigen kracht en talent, te bieden hebt aan het collectief. Thozoma is tutor bij het IkamvaYouth programma en komt bijna elke dag langs om de jongeren te helpen met hun huiswerk. Zelf komt ze uit Philippi, een *township* naast Nyanga, en is ze al drie jaar betrokken bij het programma.⁸¹ Niet alleen op IkamvaYouth helpt ze jongeren. Ze vertelt dat ze ook een academische bijdrage levert aan haar *direct community*: “*If there is another kid who want to attend IY [IkamvaYouth]. He will come to my house and I tutor them and help them.*” De manier waarop ze vertelt laat zien dat ze dit doet zonder iets terug te vragen. Hetzelfde geldt voor het andere voorbeeld dat ze geeft: “*There is also a guy who fixes computer. When you have a problem with your laptop, you can go to him for free. Doing CVs for everyone, something like that.*”⁸² Ook hier geeft ze aan dat er niets wordt terug verwacht en dat er vooral sprake is van een ‘*free gift*’ (Mauss, 1966). De theorie van antropoloog Marcel Mauss (1966) stelt echter dat er geen sprake is van een ‘*free gift*’, omdat altijd de verwachting bestaat om iets terug te krijgen, maar deze vaak niet expliciet gemaakt wordt. Vanuit zijn bevindingen beredeneert hij dat een relatie ontstaat op basis van schuld, wanneer iemand de ander iets geeft. Ondanks dat het niet expliciet uitgesproken wordt zijn er toch verwachtingen over een tegenprestatie. De ontvanger heeft een ‘schuld’ bij de gever die geïnd moet worden.

In de context van de *direct community* kan deze theorie toegepast worden in de vorm van de wederdiensten die men elkaar bewijst. Nu zou het voor de hand liggen om te beweren dat Thozoma op haar beurt eenzelfde dienst terug verwacht, wat dat betreft ligt de theorie van *gifting* genuanceerder. Volgens antropologe Andaya (2009) vormt de *gift* van Marcel Mauss een actie in een cyclus van reciprociteit die de gever en ontvanger in een onherroepelijk relatie van schuld en plicht plaatst (Mauss 1990, 59; Andaya 2009, 362). Hoewel Mauss de *gift* als een onderdeel van

⁸¹ Thozoma, 19 februari 2017, informeel gesprek

⁸² Thozoma, 25 februari 2017, semi-gestructureerd interview

groepsrelaties beschouwt, toont Andaya (2009, 363) dat er sprake is van een bepaalde gelaagdheid in wederkerige relaties. Ze laat zien, in de context van haar onderzoek, dat het een reciprociteit betreft tussen doktoren en patiënten, doktoren en de staat en de staat en haar populatie. In ons onderzoek is er ook sprake van een bepaalde gelaagdheid van reciprociteit, namelijk tussen individuen en tussen het individu en de *community*. Daarnaast bestaat er ook een wederkerige relatie met het geloof in het ‘nieuwe Zuid-Afrika’ waar we later op terug zullen komen. De gelaagdheid zien we terug in de volgende voorbeelden. Allereerst de uitwisseling die ontstaat in het geval van Thozoma tussen het individu en de *direct community*. Zij bewijst een dienst aan een van de andere leden van de *direct community* en weet dat ze, als zij een keer hulp nodig heeft, bij de *direct community* als geheel terecht kan. Dan ook het voorbeeld van Siphosethu. Zij is een leerling uit *grade 10* en woont tijdelijk op zichzelf met haar zusje, omdat ze een slechte relatie heeft met de nieuwe vriend van haar moeder. Zij vertelt over de behulpzaamheid van de *direct community*: “*If you have a shortage of food you go to your neighbor and they help you.*”⁸³ Hieruit blijkt dat de reciprociteit in de context van de *townships* gebaseerd is op de economische noodzaak die armoede met zich meebrengt. Het creëert een uitwisseling waarin een relaties ontstaan tussen zowel individuen als ook individu en de *direct community*. Deze uitwisseling maakt het gevoel van eenheid en gelijkheid in de *community* mogelijk.

In de verlenging van de waardes van een *direct community* creëert IkamvaYouth een uitwisseling met de jongeren die betrokken zijn bij het project. Het programma wordt aangeboden als *gift* en als plicht om onderwijs te volgen als ‘*key to success*’ zijnde. Daarnaast komt bij alle interviews met de jongeren naar voren dat zij het recht op educatie als een van de belangrijkste rechten ervaren die zij hebben. Als reden hiervoor geven ze onder andere aan dat hun ouders nooit de kans hebben gehad op onderwijs vanwege apartheid en dat zij de ‘vrijgeboren’ generatie zijn die gelijke rechten mogen genieten. De jongeren zien het als hun plicht om de *gift* in de vorm van onderwijs (in het IkamvaYouth programma) serieus te nemen door onderwijs te volgen en hun opleiding te voltooien. Dit laat zien dat de cyclus van reciprociteit invulling geeft aan het idee van rechten en plichten van burgerschap op microniveau. Maar hier houdt het niet op. De cyclus stopt niet bij het voltooien van het programma en opleiding of het volgen van een

⁸³ Siphosethu, 30 maart 2017, semi-gestructureerd interview

vervolgopleiding. Wat we hebben gezien is dat jongeren betrokken blijven bij IkamvaYouth om te helpen. Deze vervolgacties in het sociale systeem van reciprociteit laten de rol zien die *belonging* speelt. Uit participerende observatie blijkt dat tutores⁸⁴ op allerlei manieren betrokken blijven bij IkamvaYouth. Voor hen is de mogelijkheid om de jongeren te helpen met huiswerk, deel te nemen aan commissies of de *staff* te helpen met taken. Dit komt voort uit het idee van deel uitmaken van een familie. Één van de tutores die elke dag aanwezig is, Mbulelo vertelt: “*I wake up and come to IY [IkamvaYouth] and volunteer and give back. It is encouraging to actually be working with young people on daily basis. Not just like working with them, but giving back to my community. That is encouraging. I joined the programme in grade 11 and then I passed my grade 12 through the programme and I felt the need for me to actually to come back and share the knowledge that was passed on to me.*”⁸⁵ Hiermee laat hij zien dat zijn betrokkenheid bij IkamvaYouth voor een deel bestaat uit de bijdrage aan de cyclus van reciprociteit, maar ook een gevoel kent van *belonging* die deze cyclus in stand kan houden. Andaya (2009, 363) laat deze beweging ook in het geval van Cuba zien, waarin de gratis verschaft medische training generaties van doktoren heeft opgeleid die teruggeven door middel van onvoorwaardelijke *commitment*, zelfopoffering om de bevolking te dienen en hun geloof in de idealen van de revolutie. In het geval van de jongeren betrokken bij *IkamvaYouth* betreft het het geloof in IkamvaYouth, de ‘vrijgeboren’ generatie en de *Rainbow Nation*. De kracht van dit geloof zie je terug in de invulling van burgerschap op het macroniveau.

De ervaring van burgerschap op microniveau vanuit de economische dimensie focust op de uitvoering van de waarde van eenheid van *community* in de directe omgeving. De economische noodzaak die voortkomt uit de economische schaarste, kenmerkend voor *townships*, heeft als gevolg dat mensen erop zijn gericht om elkaar te helpen. De noodzaak om elkaar te helpen creëert een systeem van reciprociteit, die afgeleid is van het principe van de *gift* zoals Mauss(1966) deze heeft geïntroduceerd. Deze uitwisseling kan geplaatst worden in rechten en plichten van burgerschap vanwege de schuldrelatie die ontstaat en de plicht om een tegenprestatie te leveren die impliciet wordt verwacht. De wederkerige uitwisseling die ontstaat creëert sociale relaties. Deze sociale relaties en de wederkerigheid waarop ze gebouwd zijn versterken het gevoel van solidariteit die bijdraagt het gevoel van *belonging* die de *direct*

⁸⁴ Drie op de vijf leerlingen keren terug als tutor bij IkamvaYouth (IkamvaYouth 2015)

⁸⁵ Mbulelo, 24 februari, 2017, semi-gestructureerd interview

community kenmerkt.

In dit hoofdstuk hebben we laten zien hoe jongeren op macro, meso en microniveau invulling geven aan burgerschap door middel van *belonging* met meerdere *communities*. Het volgende hoofdstuk omvat de discussie en conclusie. Hier zullen we de theorie ter discussie stellen aan de hand van onze empirische analyse. Daarnaast zullen we ons model evalueren en aanbevelingen doen voor toekomstig onderzoek.

Hoofdstuk 4: Discussie en conclusie

4.1. Discussie

Uit ons onderzoek blijkt dat meerdere *communities* invloed hebben op het ervaren burgerschap namelijk, de *nationwide community*, *black community* en *direct community*. De analyse van deze *communities* doen wij vanuit een bepaalde complementariteit. Deze bestaat uit het onderscheid tussen de sociaal-politieke dimensie en economische dimensie. We hebben gekozen voor deze complementariteit, omdat de sociaal-politieke en economische dimensie bepalend zijn in het ervaren van burgerschap (Staeheli en Hammett 2010, 671; Insin en Turner 2002, 38 & 307). Deze complementariteit is relevant in dit onderzoek, omdat het een analyse mogelijk maakt van de manieren waarop beide dimensies apart invloed hebben op burgerschap en op welke manieren ze samenhangen. Hiermee laten wij zien dat juist de samenhang van deze twee dimensies cruciaal is voor de vorming en ervaring van burgerschap.

We hebben ons onderzoek gepositioneerd binnen het wetenschappelijke debat rondom burgerschap. Het werk van de Yuval-Davis (1999; 2006) is hierin leidend geweest omdat haar interpretatie van burgerschap als *multi-layered* zeer toepasbaar is op onze context. Deze benadering van burgerschap gaat ervanuit dat mensen altijd deel uitmaken van meerdere *communities* waarin zij bepaalde rechten en plichten kennen (Yuval-Davis 1999, 122). Naast rechten en plichten zien wij *belonging* als een cruciaal element van burgerschap. *Belonging* benaderen we volgens de interpretatie van Yuval-Davis (2006) als een gevoel van veiligheid en ‘thuis’ zijn (2006, 199). *Belonging* wordt volgens Yuval-Davis gevormd op drie samenhangende niveaus; de sociale positie, de relaties tot de verschillende collectieven en het ethische en politieke waardesysteem waarmee het individu de positie van zichzelf en anderen beoordeelt (Yuval-Davis 2006, 199). Yuval-Davis beargumenteert dat door de rechten, plichten én *belonging* te analyseren die groepen of individuen ervaren met verschillende *communities* inzicht verkregen kan worden in de relaties tussen mens, samenleving en politiek (1999, 120-121).

In een sociaal complexe samenleving zoals Zuid-Afrika is de benadering van burgerschap als *multi-layered* zeer toepasbaar. De sociale structuur van de samenleving wordt nog sterk bepaald door de raciale verdeling zoals gemaakt tijdens de apartheid. De focus die Yuval-Davis (1999) legt op de invloed van verschillende *communities* op burgerschap kan inzicht bieden in deze

—

sociale structuur en haar invloed op burgerschap. Daarom hebben wij ervoor gekozen het ervaren burgerschap van de jongeren in de *townships* van Kaapstad middels de interpretatie van Yuval-Davis (1999; 2006) te analyseren. Voor de analyse van onze data bleek de benadering van Yuval-Davis (2006) van *belonging* tekort schieten om goed inzicht te krijgen in de verschillende *communities* waar onze onderzoeksgroep zich mee verbonden voelt. Uit onze data blijkt namelijk duidelijk dat de jongeren *belonging* ervaren met drie gemeenschappen; de *nation wide community*, de *black community* en de *direct community*. De benadering van Yuval-Davis (2006) schiet tekort, omdat de drie niveaus van *belonging* die zij voorstelt niet de focus hebben op het analyseren van verschillende *communities* en hun onderlinge invloed. Daarom hebben we, met Yuval-Davis (1999; 2006) als uitgangspunt, een eigen benadering ontwikkeld om de situatie van onze onderzoeksgroep te analyseren. Onze benadering deelt *belonging* in op drie niveaus: macro, meso en microniveau. Macroniveau omschrijft de invulling die aan burgerschap wordt gegeven op het niveau van de natiestaat, de *nationwide community*. Het mesoniveau laat zien hoe de *belonging* met de *black community* zorgt voor burgerschap. Tot slot het microniveau, waarin de jongeren een sterke *belonging* met de *direct community* ervaren. Ons onderzoek laat zien dat de waarden die jongeren uiten op macroniveau beïnvloed zijn door de *belonging* die zij ervaren met de *black community* en de *direct community*. Onze benadering geeft zo diepgaand inzicht in de manier waarop het ervaren burgerschap van jongeren op elk niveau tot uiting komt en met elkaar in verband staat. Het maakt de verschillende politieke gemeenschappen die volgens Yuval-Davis burgerschap vormen namelijk concreet. Dit maakt het analyseren van burgerschap logischer en duidelijker.

In het empirische hoofdstuk hebben we laten zien hoe elk niveau een specifieke *community* vertegenwoordigt en hoe jongeren burgerschap op dit niveau ervaren. De volgende paragrafen richten zich op de verbinding tussen de niveaus en de koppeling met de literatuur. Daarnaast zullen we de relatie tussen de sociaal-politieke dimensie en economische dimensie, de complementariteit in dit onderzoek, op elk niveau bespreken.

4.1.1. Macroniveau

Voor onze onderzoeksgroep blijkt de relatie met de overheid niet stabiel. De meeste jongeren spreken over wantrouwen naar de overheid en haar instituties. Zij geven aan dat ze teleurgesteld zijn in de overheid, omdat deze niet in staat is de omstandigheden in de *townships* te verbeteren.

Met name de plicht van de overheid om een minimale levensstandaard te handhaven wordt niet waargemaakt. Dit betreft het sociale element van burgerschap (Marshall 1949, 10-11; Insin en Turner 2002, 69-87) Dit betekent dat de jongeren geen volledige aanspraak kunnen maken op hun burgerrechten. Opmerkelijk is dat de jongeren ondanks de teleurstelling in de overheid wel een gevoel van *belonging* ervaren met de *nationwide community*. Dit uit zich vooral in een sterk geloof in het idee van Zuid-Afrika als *Rainbow Nation* waar iedereen gelijke kansen heeft. De jongeren zien Zuid-Afrika als een inclusieve samenleving waar zij de mogelijkheid hebben de omstandigheden in de *townships* te ontstijgen. Dit terwijl de aanhoudende ongelijkheid in realiteit ervoor zorgt dat burgerrechten niet worden geactualiseerd (Swartz et al. 2012, 30). Fleras en Maaka (2000) zijn experts op het gebied van inheemse groepen en burgerschap. Wij zien een overeenkomst met de situatie van de jongeren in de *townships* in Kaapstad en de inheemse groepen uit Canada en Nieuw-Zeeland waar Fleras en Maaka (2000) hun theorie op baseren. Uit interviews en focusgroepen bleek namelijk dat de jongeren *belonging* voelen met hun *Xhosa*-cultuur. Dit is een etnische groep welke afstamt van de *KhoiKhoi* die gezien worden als de eerste bewoners van Afrika. Dit uit zich onder andere door het gebruik van ‘*our people*’ en ‘*our land*’ als de jongeren praten over de geschiedenis van Zuid-Afrika. Fleras en Maaka (2000, 111) concluderen in hun onderzoek dat het bijna onvermijdelijk is dat voormalig onderdrukte minderheden een eigen autonomie nastreven. Ons onderzoek geeft echter een ander beeld en brengt hiermee een nuance aan in het onderzoek van Fleras en Maaka (2000). In plaats van het nastreven van een eigen autonomie voor de *Xhosa*-cultuur zien deze jongeren juist het belang van Zuid-Afrika als een diverse natiestaat. Voor hen is het behoren tot de *Xhosa*-cultuur een bevestiging van hun Zuid-Afrikaan zijn in plaats van een tegenstrijdigheid. Nelson Mandela wordt vaak aangehaald als de persoon die hen heeft geleerd eenheid na te streven.

De jongeren hebben momenteel nog niet de mogelijkheden om zich op economische of sociaal-politieke manier te ontwikkelen. Ook kunnen ze slechts een gelimiteerde aanspraak maken op hun burgerrechten. Dit zorgt ervoor dat de jongeren weinig inhoudelijke betekenis kunnen geven aan hun burgerschap. Het ervaren burgerschap op het macroniveau, met de *nationwide community*, krijgt daarom vooral vorm als een droom voor de toekomst. De jongeren dromen van een gelijk Zuid-Afrika waarin zij een plek hebben als volwaardige burgers. Deze ambitieuze toekomstdromen zijn geanalyseerd vanuit sociaal-politieke en economische dimensie. Vanuit sociaal-politiek oogpunt blijkt dat de jongeren zichzelf zien in de toekomst als volledig

participerende burgers. De visie van de jongeren als toekomstige autonome en verantwoordelijke burgers interpreteren wij als een vorm van *belonging*, omdat de jongeren zichzelf op deze manier een plaats geven in de visie van Zuid-Afrika als *Rainbow Nation*. De jongeren geven aan dat deze dromen hen motiveren hard te werken zodat ze in de toekomst voor zichzelf en hun *community* kunnen zorgen. De jongeren zijn zich echter ook bewust van de sociale werkelijkheid waar ze dagelijks mee te maken hebben. Er bestaat een grote discrepantie tussen de sociale werkelijkheid en de ambitieuze toekomstdromen van deze jongeren. Vanuit de economische dimensie leggen de jongeren in hun toekomstdromen nadruk op het nastreven van een luxe leven. Gezien de sociale werkelijkheid is er echter een gebrek aan mogelijkheden om hun economische situatie te verbeteren, wat hun toekomstdromen eerder onbereikbaar dan ambitieus maakt. Ondanks het bewustzijn dat deze jongeren tonen van hun huidige sociale werkelijkheid hebben deze jongeren groot vertrouwen in hun mogelijkheden om hun toekomstdromen waar te maken. Wij beargumenteren dat de toekomstdromen voor deze jongeren zowel resultaat zijn van hun sociaal-politieke en economische omstandigheden als middel om hoop te houden in hun mogelijkheid deze te ontsnappen.

Swartz (2004; 2012) heeft langdurig onderzoek gedaan naar het leven van jongeren in townships. Op het gebied van burgerschap onder deze groep spreekt zij ook over het hebben van toekomstdromen als vorm van *belonging*: *“By dealing in dreams, young people in the country’s townships appear to be writing themselves into the nation’s narrative by constructing their own sense of opportunity and, thereby, belonging.”* (Swartz et al. 2012, 33). Haar onderzoek gaat met name in op het ‘stil geweld’ wat deze dromen kunnen veroorzaken. Ze doelt hiermee op de teleurstelling en desillusie die jongeren in haar onderzoek ervaren als hun toekomstdromen niet waargemaakt worden. Omdat wij geen langdurig onderzoek hebben gedaan kunnen we op dit gebied ons niet verhouden tot het werk van Swartz (2004; 2012). Wat wij echter wel hebben ervaren is dat jongeren met behulp van IkamvaYouth in staat zijn geweest wél hun toekomstdromen waar te maken. IkamvaYouth stimuleert leerlingen dan ook om hun toekomstdromen realistisch te maken en voorziet hen van de middelen en begeleiding die nodig is om deze dan te behalen (IkamvaYouth 2015). Dit kan het ‘stille geweld’ van de toekomstdromen voorkomen.

4.1.2. Mesoniveau

Zowel Yuval-Davis (1999, 122) Insin en Turner (Insin en Turner 2002, 69-87) spreken over de invloed die *communities* hebben op de toegang die een individu heeft tot burgerschapsrechten én de invloed die deze heeft op *belonging*. Deze theorie is erg toepasbaar gebleken op onze context. Op mesoniveau hebben wij laten zien dat de *belonging* die jongeren ervaren als leden van de *black community* zowel invloed heeft op hun ervaren toegang tot burgerrechten als hun gevoel van *belonging* met de *nationwide community*.

Black community is een term die de jongeren zelf gebruiken. De jongeren bedoelen hiermee alle mensen in Zuid-Afrika die een donkere huidskleur hebben. De jongeren voelen een sterke *belonging* met de *black community*. De jongeren maken gebruik van *othering* om de grenzen van deze groep te bepalen (Eriksen 2010, 29-45). In dit proces zetten jongeren zichzelf als *black community* af tegen 'whites'. Jongeren ervaren namelijk qua sociaal-politiek en economische status grote verschillen tussen henzelf en 'whites'. Op sociaal-politiek gebied ervaren dat de overheid 'whites' voortrekt en daardoor meer politieke macht hebben. Op economisch gebied voelen de jongeren een disconnectie met 'whites' omdat zij een rijkere economische status hebben dan zij. Onze data bevestigt hierin de theorie van (Eriksen 2010, 29-45) dat het gebruik van *othering* de *belonging* met de eigen groep vergroot. De *belonging* die de jongeren ervaren met de geschiedenis van blanke overheersing zowel tijdens de kolonisatie als de apartheid blijkt ook een belangrijk element van de *belonging* met de *black community*. De jongeren zien de *KhoiKhoi* als hun voorouders en ervaren daarom een bestemmingsrecht op Zuid-Afrika. Ook de geschiedenis van de apartheid blijkt nog enorm te leven onder de jongeren die de strijd van hun ouders ervaren als hun eigen strijd. Vanuit de sociaal-politieke dimensie stellen we daarom dat het gevoel van *belonging* met de *black community* versterkt wordt door het proces van *selfing* en *othering*.

Vanuit de economische dimensie gezien worden de grenzen van de *black community* bepaald door de waarde van economische gelijkheid, omdat het merendeel van de *black community* in economische schaarste leeft (Swartz et al. 2012, 30). We hebben laten zien dat het frictie oplevert wanneer iemand economisch succesvol wordt. Het succes van iemand kan zorgen voor jaloezie omdat men elkaar succes niet gunt, vanwege de waarde van economische gelijkheid. Dit kan leiden tot criminaliteit of hekserij waarmee men de succesvolle mensen naar beneden

probeert te halen. De frictie die het succesvol worden en daarmee onttrekken aan de gedeelde economische status bevestigt hiermee de waarde van economische gelijkheid als basis van de *black community*.

Op het meso niveau is er sprake van een sterke samenhang tussen de sociaal-politieke en economische dimensie. Op sociaal-politiek gebied zien we dat *belonging* gebaseerd wordt op het gevoel van een gedeelde afkomst en geschiedenis van blanke onderdrukking. Door het gebruik van *othering* onderscheidt de *black community* zich van andere groepen. Vanuit de economische dimensie zien we dat de waarde van economische gelijkheid de basis vormt voor *belonging* met de *black community*. De frictie die ontstaat wanneer iemand economisch succes krijgt en zich onttrekt aan de armoede bevestigt het belang van deze waarde. Daarnaast bevestigt deze frictie de grenzen van de *community* die zowel vanuit economische als sociaal-politieke dimensie worden gevormd. Uit ons onderzoek blijkt echter dat het mogelijk is vanuit economische dimensie om verstoten te worden uit de *community*, ondanks gedeelde afkomst en geschiedenis op sociaal-politieke dimensie.

4.1.3. Microniveau

Op dit niveau gaat het over de *direct community* waar de jongeren deel van uitmaken. Dit is een concrete gemeenschap waarin iedereen elkaar kent en het beslaat een gebied in de wijk waar de jongeren wonen. Jongeren zijn zich bewust van de positieve en negatieve invloeden die hun buurt op hen heeft. De *direct community* heeft zichzelf georganiseerd omdat de overheid grotendeels afwezig is. De jongeren uiten dan ook een groot vertrouwen in deze *community*. De *direct community* biedt hen veiligheid en een gevoel van ‘thuis’, wat *belonging* versterkt. Jongeren omschrijven hun *direct community* zelfs als familie wat overeenkomt met de literatuur van Chatterjee (2004, 38-60) over het samenkomen van *communities* bij afwezigheid van de staat. De *direct community* heeft ook een politieke functie omdat ze als geheel opkomt voor de burgerrechten van de bewoners. In plaats van individueel in contact te staan met de overheid gaan bewoners eerst naar sleutelfiguren in de buurt met hun klachten. Ook heeft de *direct community* zijn eigen structuren voor veiligheid en welzijn, zo worden misdadigers collectief aangepakt en worden *resources* en *skills* gedeeld in een systeem van reciprociteit.

Vanuit economisch oogpunt tonen we hoe deze reciprociteit binnen deze *community* het gevoel van *belonging* bevordert. Het systeem van reciprociteit komt voort uit economische noodzaak. Jongeren omschrijven het helpen van elkaar als *giving back*. Wij hebben beargumenteerd, in navolging van de theorie van Mauss (1966) dat men altijd op impliciete wijze hulp terug verwacht. Deze verwachtingen komen tot uiting in het systeem van reciprociteit. De ontvanger en de gever gaan een relatie aan wanneer een uitwisseling plaatsvindt. Hiervoor verwacht de gever een tegenprestatie. Op deze manier creëert reciprociteit sociale relaties. Daarnaast geeft de *direct community* zo invulling aan het idee van rechten en plichten op microniveau. Andaya (2009) laat in haar onderzoek zien dat deze uitwisseling op verschillende niveaus kan plaatsvinden, tussen individuen, tussen individu en de staat, tussen de staat en de populatie en zelfs in de context van de internationale *community*. Hiermee laat ze een gelaagdheid in reciprociteit zien die verder gaat dan de theorie van Mauss (1966). Deze gelaagdheid is ook van toepassing op onze context. De uitwisseling in de *direct community* vormt door de wederkerigheid een systeem die de jongeren omschrijven als ‘elkaar helpen’. Dit systeem van reciprociteit bevordert de solidariteit in de *direct community* en de *belonging* die jongeren ervaren binnen deze. De tutoren van IkamvaYouth tonen dit aan. Zij blijven zich inzetten voor IkamvaYouth, omdat zij enerzijds onderdeel willen blijven van de *community* die als familie voelt voor hen en anderzijds terug willen geven aan de *community*.

De sociaal-politieke en economische dimensie kunnen op microniveau niet los van elkaar gezien worden. Samen vormen zij de manier waarop het leven in de *townships* gestructureerd wordt. De manier waarop de *direct community* georganiseerd wordt komt voort uit de gelimiteerde aanwezigheid van de staat. De economische afhankelijkheid van elkaar om te overleven is hierin een verbindende factor. Het systeem van reciprociteit dat uit economische noodzaak ontstaat creëert sociale relaties waar mensen op voortbouwen. Zo organiseert de *direct community* zichzelf op politieke wijze om veiligheid te waarborgen en welzijn te bevorderen. Het systeem van reciprociteit en de politieke organisatie versterken zo het gevoel van *belonging* dat jongeren ervaren in de *direct community*.

4.2. Conclusie

In dit onderzoek geven we inzicht in de manier waarop jongeren in de *townships* van Kaapstad invulling geven aan burgerschap in de context van een relatief afwezige staat. Uit ons onderzoek is gebleken dat de sociaal-politieke en economische dimensie van de verschillende *communities* waar jongeren *belonging* mee voelen bepalend zijn voor het ervaren burgerschap. We stellen een aangepaste benadering voor om dit ervaren burgerschap te analyseren. Uit de analyse blijkt dat een gebrekkige toegang tot rechten op het niveau van de *nationwide community* wordt opgevangen op het niveau van de *black community* en *direct community*. Daarnaast blijkt dat de *direct community* en de *black community* van grote invloed zijn op de *belonging* die jongeren ervaren met de *nationwide community*. Door zich in de toekomst voor te stellen als succesvolle en participerende burgers vinden de jongeren alsnog een plekje in het ‘nieuwe Zuid-Afrika’ waar Nelson Mandela en hun grootouders zo hard voor gestreden hebben. De jongeren uit ons onderzoek tonen een groot vertrouwen hun mogelijkheid om de positie in de schaduw van de regenboog te ontstijgen.

Een tekortkoming van dit onderzoek is de samenstelling van onze informanten. Onze informanten zijn namelijk allemaal betrokken bij IkamvaYouth. IkamvaYouth is een non-profit organisatie die door middel van gratis intensieve begeleiding jongeren probeert te helpen de armoede in de *township* te ontstijgen. Er wordt wel een hoge inzet en toewijding van hen verwacht. Daarom zijn de jongeren bij IkamvaYouth over het algemeen betrokken, ambitieus en vastberaden. Ook worden deze jongeren door IkamvaYouth extra aangespoord na te denken over hun toekomst. Dit is een tekortkoming van de representativiteit van onze doelgroep, omdat we niet de jongeren hebben gesproken die een ander pad volgen. Bijvoorbeeld de velen jongeren die op school uitvallen, die bij een criminele bende gaan of die betrokken zijn bij andere programma’s die zich richten op empowerment. Wij roepen daarom op tot meer onderzoek naar het ervaren burgerschap van jongeren in *townships*. Dit onderzoek is van belang omdat de manier waarop deze generatie betekenis geeft aan burgerschap bepalend zal zijn voor de toekomst van democratisch Zuid-Afrika (Burgess 2005, vii-viii; Burns et al. 2015, 83-91).

We raden toekomstige onderzoekers aan om gebruik te maken van onze analytische benadering middels macro, meso en microniveau. Een sociaal complexe samenleving zoals die in Zuid-Afrika vraagt namelijk om een inclusieve conceptualisering van burgerschap. Yuval-Davis heeft

deze geboden met haar benadering van burgerschap als *multi-layered* met aandacht voor *belonging* als cruciaal element van burgerschap, naast rechten en plichten. Wij bieden een analytische benadering om burgerschap als *multi-layered* te kunnen onderzoeken. Deze benadering gebruikt de verdeling van macro, meso en micro als verschillende lenzen om de *communities* die van invloed zijn op burgerschap expliciet te maken. Als analytische benadering achten wij onze verdeling van macro, meso en micro het onderzoek naar burgerschap toepasbaar op meerdere contexten. Micro zou hierbij altijd moeten ingaan op de directe omgeving van het individu. Het zij een buurt of familie, waarin mensen elkaar kennen en verwachtingen naar elkaar hebben (reciprociteit). Meso zou hierbij inzicht moeten bieden in de grotere sociale groep (of groepen) waarmee het individu een gevoel van *belonging* ervaart en die specifieke waarden heeft. Op macroniveau kan dan geanalyseerd worden hoe het individu *belonging* met de natiestaat als *community* ervaart. Door de drie niveaus te vergelijken kan men inzicht krijgen in de invloed van elk niveau op het ervaren burgerschap. Daarnaast is het van belang om hierin de samenhang van sociaal-politieke en economische dimensie te onderzoeken, om zo een volledig beeld te krijgen van onderling afhankelijke ontwikkelingen. Deze benadering kan praktisch toepasbaar zijn, bijvoorbeeld in het ontwerpen van beleid om bepaalde burgerschapswaarden te promoten.

Literatuurlijst

- Abbink, Jon. 2005. *Being young in Africa: The politics of despair and renewal*. Brill, Leiden ; Boston
- Arnot, Madeleine, en Sharlene Swartz. 2012 “Youth citizenship and the politics of belonging: introducing contexts, voices, imaginaries.” *Comparative Education* 48: 1–10.
- Andaya, Elise. 2009. “The Gift of Health.” *Medical Anthropology Quarterly* 23:357-374
- Besteman, Catherine. 2008. *Transforming Cape Town*. California:University of California Press.
- Burns, Justine, Janet Jobson en Buhle Zum. 2015. “Youth identity, belonging and citizenship: Strengthening our democratic future.” *ChildGauge* 83: 83-91.
- Burgess, Thomas. 2005. “Introduction to youth and citizenship in East Africa.” *Africa Today* 51:vii-xxiv.
- Chatterjee, Partha. 2004. *The Politics of the Governed: Reflections on Popular Politics in Most of the World*. New York:Columbia University Press
- Cheal, David. 1988. *The Gift Economy*. New York:Routledge
- Community Survey. 2016. Statistical release P0301 / Statistics South Africa Published by Statistics South Africa, Private Bag X44, Pretoria 0001. Geraadpleegd op 21-12-2016. http://www.statssa.gov.za/?page_id=6283
- Darbyshire, Philip, Colin MacDougal en Wendy Schiller. 2005. “Multiple methods in qualitative research with children: more insight or just more?” *Qualitative Research* 5:417-436
- De Lannoy, Ariane. 2008. “Exploring concepts of death and subjective life expectancy: Understanding young adults’ perceptions of (in)-vulnerability.” *Centre for Social Science Research*. University of Cape Town
- Enslin, Penny. 2003. “Citizenship Education in Post-Apartheid South Africa.” *Cambridge Journal of Education* 33:73-83
- Eriksen, Thomas Hylland. 2010. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*.

Eerste druk 1994. Londen:Pluto Press.

Fleras, Augie en Roger Maaka. 2000. “Engaging with with Indigeneity: Tino Rangatiratanga in Aotearoa.” In *Political Theory and Right of Indigenous Peoples*, edited by Duncan Ivison, Paul Patton en Will Sanders, 89-110. Cambridge:Cambridge University Press.

Hill, Lori Diane, Jean Baxen, Anne Craig, Yusuf Sayed en Halima Namakula. 2012. “Citizenship, social justice, and evolving conceptions of access to education in South Africa implications for research.” *Review of Research in Education* 36:239-260.

Ikamva Lisezandleni Zethu. 2015. *lift as we rise: annual report 2015*. P.12-13
<http://ikamvayouth.org/about/annual-reports> Geraadpleegd op 9 december 2016.

Isin, Engin F. and Turner, Bryan S. (Eds.). 2002. *Handbook of citizenship studies*. Sage.

Seekings, Jeremy. 2000. “Introduction: Urban studies in South Africa after apartheid.” *International Journal of Urban and Regional Research* 24:832-840.

Mandela, Nelson. 1990. *No Easy Walk to Freedom: articles, speeches and trail addresses*.
Herziene druk. Johannesburg:Heinemann Publishers.

Mattes, Robert. 2011. “The born frees: The prospects for generational change in post-apartheid South Africa.” Working paper. Centre for Social Science Research, University of Cape Town.

Morrow, S. S. Panday en L. Richter. 2005. *Where we're at and where we're going: Young people in South Africa in 2005*. Johannesburg:Umsobomvu Youth Fund

Staeheli, Lynn, Hammett, Daniel. 2010. Educating the new national citizen: Education, political subjectivity and divided societies. *Citizenship Studies*, 14(6), 667-680.

Swartz, Sharlene. 2004. The state of youth research in South Africa. *Journal of Youth and Theology* 3: 75-92.

Swartz, Sharlene, James Hamilton en Ariane de Lannoy. 2012. *Ikasi style* and the quiet violence of dreams: a critique of youth belonging in post-Apartheid South Africa. *Comparative Education* 48:27-40

Turner, Bryan (Ed.).1993. *Citizenship and social theory* (Vol. 24). Sage.

Marshall, Thomas. 1949/92. *Citizenship and Social Class* (1949), heruitgave in T.H. Marshall en Tom Bottomore, *Citizenship and Social Class* (1992). London:Pluto

Young, Lorraine en Hazel Barret. 2001. "Adapting visual methods: action research with Kampala street children." *Area* 33.2:141-152.

Yuval-Davis, Nira. 1999. The multi-layered citizen. *International Feminist Journal of Politics*. 1(1), 119-136.

Yuval-Davis, Nira. 2006. Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40:197-214

Yuval- Davis, Nira. 2007. Intersectionality, citizenship and contemporary politics of belonging. *Critical review of international social and political philosophy*, 10(4), 561-574.

Bijlagen

Bijlage 1: Summary

What does it mean to be part of the born-free generation of South Africa but not have access to the opportunities promised to this generation? This research aims to give insight in the ways poor black youth living in the townships of Cape Town experience citizenship as members of a highly divided society in which they take a very vulnerable position. Because of pervasive poverty, violence and neglect by the state in dealing with these problems, the youth in this research have been excluded from the traditional spaces of citizenship. The idea of South Africa as a Rainbow Nation with opportunities for all has not become reality for these youths; they seem to be living in the shadow of the Rainbow Nation. However, this does not mean that these youths do not experience citizenship. This research argues that the way these youths experience citizenship is shaped through relations with multiple communities in which youths are involved. Therefore, we conceptualize citizenship through the interpretation of Yuval-Davis (1999) as multilayered citizenship. We argue that when it comes to citizenship, not only rights and responsibilities but also belonging is an important element that constitutes it. The feeling of belonging is particularly crucial because these youths do not have full access to their citizenship rights. To analyze citizenship as a multi-layered concept that emphasizes belonging we propose a model of three levels which correspond with the three levels of belonging from Yuval-Davis (2006). The first level is the value system in which individuals judge their and others' positions. This corresponds to our first level, macro, in which we provide insight at citizenship feelings and values on the level of the nation state. Our data shows that the youth in the townships of Cape Town have a strong believe in the Rainbow Nation of Nelson Mandela. However, they also feel that the government fails to support them or provide them with opportunities they need to become autonomous and responsible citizens. The lack of trust in thee government is countered with a lot of confidence in themselves and the community. This translates into ambitious, but unrealistic hopes and dreams for a future in which these youths hope to be autonomous and responsible citizens. The second level of belonging is that of the different communities an individual is part of.

We connect this to a meso level where we analyze the belonging these youths feel towards the black community. These youths feel connected through a shared descentance from the *KhoiKhoi*, a shared past of apartheid and a shared presence in poverty. The shared equality in terms of poverty defines the black community. When one of their own escapes poverty and becomes successful, it results in friction. This friction occurs when the value of economic equality is not maintained. The last level of belonging is the social position, in our model this entails the micro level. The social position of the youths in this research is determined by their direct community in the township. Instead of interacting directly with the state, members of the community are represented by key figures in the community. Also, the community harnesses itself against crime by taking matters into its own hands. The social-political organization of township life is controlled by the community. The economic organization in the form of reciprocity lies at the base of this organization. The reciprocity originated from necessity in the township because the government did not provide them with any services during apartheid. In order to survive, the people in townships came together as communities which have regained family-like values for the members of the community. Our argument is that because these youths are excluded from most of the citizenship rights, belonging with the black community and the direct community become more important. It is remarkable and plausible legacy of Nelson Mandela that these youths in spite of their failing state have not given up on the dream of the Rainbow Nation.

